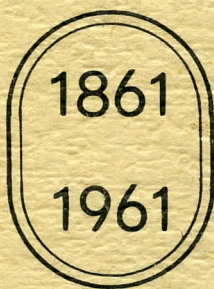
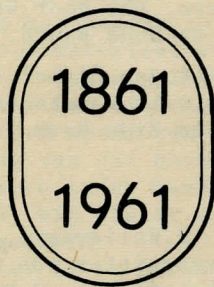

HONDERD JAAR
CHRISTELIJK ONDERWIJS
IN ZOETERMEER

HONDERD JAAR
CHRISTELIJK ONDERWIJS
IN ZOETERMEER

door

Drs. J. van der Spek

TEN GELEIDE

L.S.

Is het honderdjarig bestaan van de Christelijke School in Zoetermeer een zo belangrijk feit dat het feestelijk moet worden herdacht en is het zelfs een gedenkboek waard? Om deze vraag te beantwoorden leze men welke moeilijkheden onze stoere calvinistische vaders moesten overwinnen, toen zij "om des gewetens wil" christelijk onderwijs voor hun kinderen wensten. Men moet zich realiseren welke strijd zij te voeren hadden, niet alleen tegen het liberalisme, maar ook tegen de opvatting dat met het geven van enkele uren Bijbelles op de openbare school het probleem zou zijn opgelost.

De geschiedenis van onze school gewaagt ook van offer en van gebed. Aan het eerste, het offer, komen we niet meer toe. Maar hoe staat het met ons gebed? Een ieder geve hierop zijn antwoord.

Het verheugt mij in bijzondere mate dat het Christelijk Nationale karakter van onze school honderd jaar lang bewaard is gebleven. De leden der vereniging, zo verschillend in kerkelijke gezindte of richting, waren één in hun streven voor de kinderen, ons door God gegeven, onderwijs te verlangen, gegrond op Gods Woord.

Mogen onze Scholen met den Bijbel in het sterk groeiende Zoetermeer haar plaats kennen en zo God het wil blijven innemen, tot eer van Zijn Naam in het midden der gemeente.

J.Kalisvaart,
voorzitter van de
"Vereniging der Christelijke School van Zoetermeer".

VOORWOORD

Bij het samenstellen van dit overzicht heb ik een dankbaar gebruik gemaakt van de uitvoerige schets, die de heer H. Nieuwenhuijsen indertijd bij het 75-jarig jubileum heeft ontworpen. Een posthume hulde voor het vele door hem verrichte werk is hier zeker op haar plaats.

De tijd heeft mij ontbroken voor een werk van grote omvang; de kopij moest namelijk in twee maanden tijd worden geschreven. Met name zijn de laatste dertig jaren wat stiefmoederlijk bedeed. Daarentegen heb ik gemeend de voorgeschiedenis en de oprichting van de school uitgebreider te moeten behandelen. Ik hoop er daardoor in geslaagd te zijn een beeld te geven van de geloofsmoed en -trouw van het voorgeslacht.

Men kan zich thans nauwelijks meer voorstellen met welke moeilijkheden de voorstanders van christelijk onderwijs in 1861 hadden te kampen. Dat daarbij ook hun activiteiten met gebreken en tekortkomingen gepaard gingen, ligt voor de hand. Evenals de heer Nieuwenhuijsen in zijn schets, heb ik de minder mooie aspecten niet verzwegen. Een historisch overzicht moet nu eenmaal de werkelijkheid trachten weer te geven.

Ook wil ik er nog met nadruk op wijzen dat uit de overstelpende hoeveelheid materiaal steeds een keuze moest worden gedaan, dat er dus mogelijk bepaalde episoden ontbreken die men liever had zien behandeld en omgekeerd.

Tenslotte gaarne een woord van dank aan allen die mij bij de samenstelling van dit boekje behulpzaam zijn geweest. Hiertoe behoren onder meer enkele ingezetenen op gevorderde leeftijd, bij wie ik niet tevergeefs een beroep op het geheugen deed.

Met name echter wil ik de heren Kalisvaart en Paul noemen, respectievelijk voorzitter en secretaris van het schoolbestuur, die het ontwerp hebben doorgelezen en daarbij een aantal waardevolle verbeteringen hebben voorgesteld.

J. van der Spek

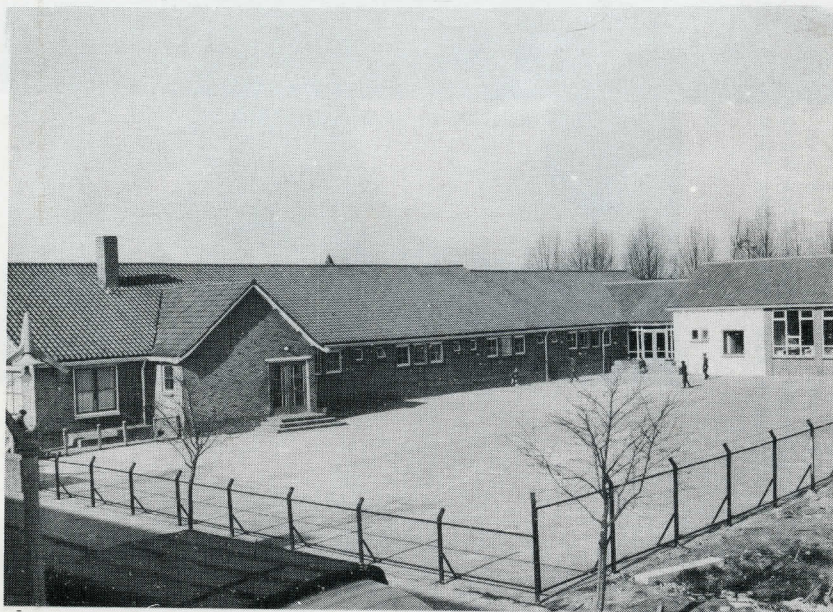
Zoetermeer, februari 1961.

INHOUD

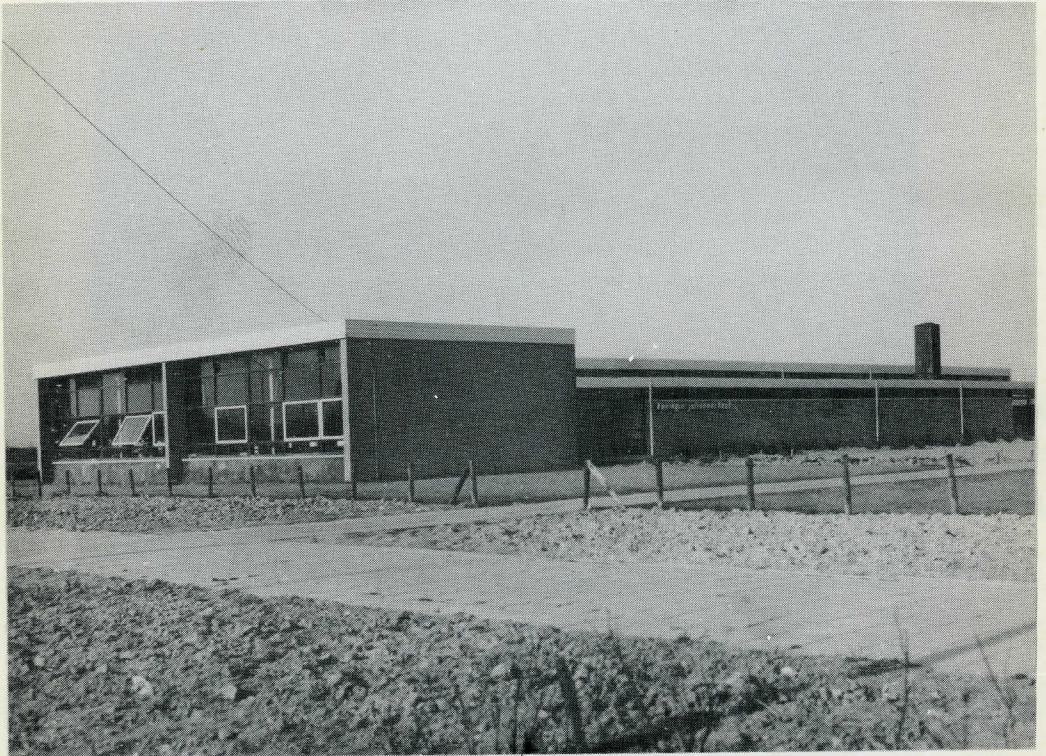
	Blz.
Hoofdstuk I	Het onderwijs in Zoetermeer tot ca. 1900 5
Hoofdstuk II	De oprichting van de christelijke school 12
Hoofdstuk III	De periode Pistor, 1861 - 1869 .. 20
Hoofdstuk IV	De school onder leiding van de hoofdonderwijzers Stroes en Bree- baart, 1869 - 1875 24
Hoofdstuk V	Meester Ket, 1875 - 1901 26
Hoofdstuk VI	Tien jaren, 1901 - 1911 35
Hoofdstuk VII	Van het gouden feest tot de ope- ning der nieuwe school, 1911 - 1931 41
Hoofdstuk VIII	De laatste dertig jaren, 1931 - 1961 44
Bijlagen	
1.	De groei van het christelijk onder- wijs in Zoetermeer, 1861 - 1960 ... 52
2.	De voorzitters van het schoolbe- stuur, 1860 - 1961 53
3.	De salariëring van de onderwijzer met hoofdakke, 1900 - 1960 54
4.	Het openbaar en het bijzonder lager onderwijs in Nederland, 1850 - 1958 55

SCHOOL AAN DE DORPSSTRAAT (LAGER EN VOORTGEZET GEWOON LAGER ONDERWIJS)

LAGERE SCHOOL AAN DE VIJF MEI-STRAAT

MULO AAN DE Dr. J. W. PAETELAAN

BESTUUR EN HOOFDEN DER SCHOLEN IN 1961

Zittend van links naar rechts: Joh.Karens, H.Paul, J.Kalisvaart, Jac.Dogterom, J.A.W.Bos Mzn.
Staande van links naar rechts: G.Roos, J.ten Cate, Hoofd lagere school Vijf Mei-straat. E.Jon-
gebreur, Hoofd Mulo, A.van Dalen, Hoofd lagere school Dorpsstraat, J.ten Hove, Hoofd school
voor v.g.l.o., P.den Oudsten.

Inzet: C.J.van der Spek, die wegens ziekte verhinderd was bij de opname aanwezig te zijn.

van Zegwaart's christelijk nationale school."De uitgestelde hoop krenkt het hart", zo moet het commentaar van de nieuw benoemde hebben geluid.

In het begin van datzelfde jaar is de heer E.H.Chardon overleden. Meer dan een halve eeuw heeft hij deel van het bestuur uitgemaakt en daarbij verschillende functies waargenomen. Hij wordt opgevolgd door de heer J.van Doornen. In hem krijgt het bestuur een uitstekend vakman op het gebied van financiën en boekhouding, hetgeen bij de steeds toenemende materiële beslommeringen van veel belang zal blijken te zijn.

Om nog een andere reden dient het jaar 1933 te worden geboekstaafd. De nieuwe hervormde predikant Ds.Röth wendt pogingen aan tot oprichting van een specifiek Nederlands Hervormde School. Het bestuur van onze school neemt met gemengde gevoelens van dit plan kennis. Weliswaar overwegen enkele leden dat nu de mogelijkheid wordt geopend de openbare school in een hervormde om te zetten, maar anderzijds ziet men grote moeilijkheden in het verschieft bij het naast elkaar bestaan van een hervormde en een christelijk nationale school. Het jaar daarop echter neemt Ds. Röth het beroep naar IJsselmonde aan en daardoor blijven de hervormde-school plannen gedurende enige tijd sluimeren.

Naast al deze principiële kwesties eisen ook de dagelijkse schoolzaken de aandacht. Reeds op 29 december 1930 heeft de heer A.G. Scheer, die sedert 8 december 1926 deel van het bestuur uitmaakt, er zijn bevreemding over uitgesproken dat onze school de enige in Nederland is, waar en op woensdagmiddag en op zaterdagmorgen onderwijs wordt gegeven. Blijkbaar heeft hij - veronderstel ik - nooit kunnen constateren dat de resultaten 10 procent beter zijn dan overal elders, hetgeen toch bij 11 schooltijden hier tegenover 10 aan de andere scholen, min of meer in de lijn der verwachting ligt. De pas benoemde hoofdonderwijzer herhaalt deze vraag en verzoekt of op woensdagmiddag of des zaterdags de school te sluiten. De meerderheid van het bestuur ziet de gegrondheid van het verzoek in en van 1 april 1933 af kunnen de kinderen 's zaterdags thuisblijven.

De economische depressie, welke na 1931 krachtig ging doorzetten, had ook voor de pas geslaagde onderwijzers treurige gevolgen. Slechts bij hoge uitzondering krijgt iemand in deze jaren een vaste aanstelling als onderwijzer. Bij vacatures gaan de wachtgelders voor. Het instituut van de "kwekeling met akte" zullen alle ouderen zich nog goed herinneren. In de bestuursvergadering van 27 fe-

bruari 1935 vinden we ook in onze woonplaats de uitzichtloosheid der toenmalige generatie weerspiegeld. Als namelijk de heer Scheer voorstelt het salaris van kwekeling Groenewegen van f 25,- tot f 30,- per maand te verhogen, staken de stemmen .....

Een der gelukkigen echter is Maarten Bos, oud-leerling der school. Hij is lid van de Gereformeerde Gemeente, en aangezien bij een vacature in 1936 geen enkele onderwijzer van deze kerk aan onze school verbonden is, overweegt het bestuur - met het oog op de juiste verhoudingen - aan de Minister dispensatie van het wachtgeldersvoorschrift te vragen. De dispensatie wordt verleend en de heer Bos wordt benoemd.

De jaren 1935 en volgende worden o.a. gekenmerkt door langdurige besprekingen tussen het "Bestuur van de Vereeniging der Christelijke School en den Kerkeraad der Ned. Hervormde Gemeente". Onder leiding van de nieuwe predikant Dr. Woldendorp, tracht namelijk de kerkeraad opnieuw het reeds eerder genoemde denkbeeld te verwezenlijken. Indien men al afziet van een eigen hervormde school, dan worden toch enkele ingrijpende wijzigingen verlangd in de organisatie der bestaande christelijk nationale school. Onder meer moet het voorzitterschap van het schoolbestuur steeds door de hervormde predikant worden waargenomen, terwijl de schoolvereniging zich ook dient aan te sluiten bij de Vereniging voor Christelijk Volksonderwijs, desgewenst met handhaving van het lidmaatschap van "Christelijk Nationaal". Burgemeester Middelberg verleent zijn bemiddeling om te trachten de twee tegenover elkander staande standpunten tot overeenstemming te brengen, terwijl Mr. Hangelbroek als adviseur optreedt.

Later verneemt men weinig meer van de genoemde actie. De in 1940 ingetreden oorlogstoestand zal hieraan niet vreemd zijn geweest.

Op 27 augustus 1936 was het vijf en zeventig jaar geleden dat de school werd geopend. Alle bestuursleden waren het erover eens ook dit jubileum te vieren. Zelfs stelde de secretaris voor de Minister van Onderwijs, Zijne Excellentie Slotemaker de Bruïne, te verzoeken de feestrede uit te spreken. Ook nu werd een commissie ingesteld, die de nodige voorbereidingen zou treffen. Deze namen blijkbaar geruime tijd in beslag. De viering had namelijk eerst in oktober van het jaar 1937 plaats. De feestrede werd niet door de minister gehouden, maar door de voorzitter van de Vereniging voor Christelijk Nationaal School-

onderwijs, Ds. M. van Grieken. Het feest werd overigens onder grote belangstelling van oud-leerlingen en verdere genodigden met opgewektheid gevierd. Met name viel een door de heer Jac. Stout geregisseerde revue betreffende de school in 1862 bijzonder in de smaak.

Aan hen die graag de waarde van het vooroorlogse geld vergelijken met het tegenwoordige, kan nog worden medegedeeld dat boekhouder Van Doornen de uitgaven voor het jubileum 1937 in totaal op f 803,95 becijferde. Nu - bij het 100-jarig bestaan - begroot het comité de onkosten op vier à vijf duizend gulden.

Als laatste belangrijke gebeurtenis in de vooroorlogse periode noem ik de statutenwijziging van 21 juni 1939. In de ledenvergadering van 15 februari van dat jaar werd besloten de drie kerkelijke gezindten in het bestuur in een vaste verhouding te vertegenwoordigen. Daarmee kwam - voorlopig althans - een einde aan de strijd tussen de richtingen, welke bij vroegere bestuursverkiezingen de vereniging niet steeds van haar beste zijde deed leren kennen. Het desbetreffende artikel 5 kwam nu als volgt te luiden:

De vereniging wordt vertegenwoordigd en bestuurd door 8 leden, van welke één voorzitter, één secretaris en één penningmeester is. Van deze 8 leden moeten 4 belijdend lid zijn der Nederlands-Hervormde Kerk, 3 der Gereformeerde Kerk en één der Gereformeerde Gemeente.

In juni 1939 ziet de heer J.M. Boon zich genoodzaakt het secretariaat neer te leggen. Hij wordt opgevolgd door de heer A.G. Scheer, die tot dusver als 2e secretaris is opgetreden.

Op 31 maart 1941 ligt een brief van de heer Nieuwenhuijsen ter tafel, waarin deze wegens het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd, ontslag verzoekt als Hoofd der School.

We zijn dan reeds in de periode van de tweede wereldoorlog, die ook het bestuur en het onderwijzend personeel voor grote moeilijkheden plaatst. Het uitzonderlijke van deze periode kan worden aangetoond door het vermelden van enkele ingekomen stukken in de jaren 1941 en volgende.

1. Circulaire inzake het dragen van insignes en unifomen.
2. Idem inzake de uitsluiting van personen van Joodse afkomst.
3. Idem over anti-Duitse opschriften en het gebruik van fietsvlaggetjes door leerlingen.

Nog steeds is de heer Nieuwenhuijsen in functie. Zijn ambtstermijn kan echter niet meer worden verlengd en zo wordt per 1 januari 1943 de heer Van Veen waarnemend Hoofd. Het bestuur is dan reeds geruime tijd aan het werk geweest om in de vacature te voorzien. Er is overleg gepleegd met de inspecteur C.N.S. Dr. Schilp, er zijn informaties ingewonnen, rapporten opgemaakt en punten toegekend. Eindelijk kan de voordracht worden opgemaakt. Deze luidt als volgt:

No. 1. de heer E. Jongebreur te Stolwijk.

No. 2. de heer T. Mulder te Voorburg.

No. 3. de heer J. van den Berg te Amersfoort.

Tenslotte wordt de sub 1 genoemde met ingang van 1 maart 1943 tot Hoofd der School benoemd.

Dat ook tijdens de oorlog het bestuur getoond heeft de onderwijsbelangen hier ter plaatse zo goed mogelijk te willen behartigen en daarbij een open oog heeft gehad voor de eisen, welke de toekomst zou stellen, blijkt uit het feit dat reeds in september 1944 de voorzitter met het nieuw benoemde Hoofd overleg pleegt inzake het oprichten van een Mulo-school. De plannen worden snel verwezenlijkt; op 30 maart 1946 heeft de feestelijke bijeenkomst plaats ter gelegenheid "van de te openen Mulo-afdeling onzer school". De heer H. Blonk, die een maand daarvoor de heer Baxmeier als voorzitter is opgevolgd, en de heer Jongebreur zijn wegens ziekte verhinderd. De 2e voorzitter, de heer A. van der Spek verwelkomt alle aanwezigen en in het bijzonder de burgemeester, Mr. Vernède, de inspecteurs C.N.S., de heren Schilp en Van der Spek, de heer Nieuwenhuijsen en de afgevaardigden van verschillende kerkgenootschappen. De burgemeester wijst er in zijn toespraak o.m. op dat er niet alleen vooruitgang is voor de school, maar ook voor de burgerlijke gemeente. Zoetermeer wordt nu nog meer het centrum van de omliggende plaatsen. De heer P. Lankhuijzen, die op verzoek van alle bestuursleden de lagere school voor de Mulo verwisseld heeft, voert het woord namens de heer Jongebreur. Ook andere sprekers - waaronder de predikanten Dr. Woldendorp en Ds. Versluys - uiten hun beste wensen voor het voortbestaan der nieuwe school. Voorlopig wordt de Mulo op de "zolder" boven de lagere school gehuisvest.

In deze zelfde maand deelt de heer Jongebreur mede dat ingevolge een besluit van de Minister er voor het 7e en 8e leerjaar een aparte school kan worden gevormd, de zogenaamde v.g.l.o.-school (voortgezet gewoon lager onderwijs), waarbij het onderricht meer op de praktijk van het leven is afgestemd. Het bestuur brengt ook deze sug-

gestie in praktijk en richt enkele lokalen in voor v.g.lo. De heer Van Veen wordt tot Hoofd benoemd, terwijl de heer Van Toor hem als onderwijzer zal assisteren.

Thans volgen nog enkele belangrijke feiten uit de na-oorlogse periode.

Op 27 juli 1945 verlaat J.M. Boon het bestuur, na 24 jaar van dit college deel te hebben uitgemaakt. In zijn plaats wordt C.J. van der Spek gekozen.

Voorzitter Blonk heeft zijn functie slechts korte tijd kunnen uitoefenen. In 1947 komt hij te overlijden. "De dood heeft opnieuw zijn velerken uitgespreid en onze voorzitter is opgeroepen. Wij mogen echter goede moed hebben dat de dood voor hem geen verschrikking is geweest" aldus memoreert de waarnemend voorzitter het heengaan van de heer Blonk in de bestuursvergadering van 4 november 1947. De heer N. den Hoed neemt zijn plaats in. Deze is praeses tot 1950. Op 15 april van dat jaar komt - geheel onverwachts - voor hem het einde. De heer van Doornen herdenkt in de vergadering aan de avond van diezelfde dag de overledene met de woorden van Psalm 39: Zie, Gij hebt mijn dagen een handbreed gesteld en mijn leeftijd is niets voor U".

Gedurende acht jaren is de heer Van Doornen dan voorzitter; einde 1958 wordt hij opgevolgd door de heer J. Kalisvaart.

Met de v.g.l.o.-school - in haar eerste vorm - is het intussen niet naar wens gegaan. Er zijn moeilijkheden bij het vinden van goede leslokalen en er is veel verzuim. In overleg met Mr. Hangelbroek besluit het bestuur deze proefneming voorlopig te beëindigen en de beide onderwijzers te adviseren naar een andere betrekking om te zien.

De snelle stijging van de bevolking na de oorlog en de daarmee verband houdende sterke uitbreiding van onze gemeente, maken het bouwen van een tweede lagere school noodzakelijk. Zij komt tot stand onder architectuur van de heer Reitsma en wordt 1 september 1951 geopend. Hoofd van deze in de Jan Hoornstraat gevestigde school wordt de heer Brussaard. Deze heeft de functie slechts 4 maanden waargenomen. In verband met moeilijkheden bij het verkrijgen van een woning, vertrekt hij naar Bergschenhoek. Zijn opvolger, de heer Verdonk, die ook het v.g.lo. weer ter hand neemt, blijft hier tot 1957. Dan treedt de heer Oosterveld, die vroeger reeds als onderwijzer in de Dorpsstraat werkzaam is geweest, als Hoofd op. Ook zijn verblijf is van korte duur. Sedert 1958 fungeert als hoofdonderwijzer aan de 5-Mei-straat (c.q. Jan Hoorn-

straat) de heer J. ten Cate. Evenals zijn voorganger kende hij Zoetermeer reeds als "gewoon onderwijzer".

In september 1959 wordt de nieuwe Mulo-school aan de Dr. J.W. Paltelaan in gebruik genomen. Dit praktische, royaal ingerichte gebouw is tot stand gekomen onder architectuur van Jos en Leo de Jonge.

Bij al deze activiteiten ondervond het bestuur een voortreffelijke medewerking van de inspecteur, de heer Duchateau en later eveneens van de heer Altepost.

Tenslotte kan nog worden gememoreerd dat op 1 januari 1960 de v.g.l.o.-school onder leiding van de heer J. ten Hove een zelfstandig bestaan is gaan leiden en dat sedert enkele maanden de school in de Dorpsstraat onder leiding van de heer A. van Dalen staat. Hier had de heer J.H. Prins na het "vertrek" van de heer Jongebreur naar de Dr. Paltelaan geruime tijd diens taak waargenomen.

Ik hoop dat deze herinneringen aan het schoolleven hier ter plaatse er toe zullen bijdragen dat het begrip voor de uiterst moeilijke en verantwoordelijke taak van het onderwijzend personeel versterkt wordt. Als dat het geval is acht ik mijn moeite ruimschoots beloond.

Bijlage 1

De groei van het christelijk onderwijs in Zoetermeer, 1861 - 1960 1)

J a a r	Gemiddeld aantal leerlingen				
	Lagere school Dorpsstraat	Lagere school 5-Meistraat	School voor v.g.l.o. Dorpsstraat	Mulo	Totaal
1861	26				26
1863	84				84
1877	160				160
1901	200				200
1920	201				201
1925	208				208
1930	258				258
1935	294				294
1940	337				337
1947	366			67	433
1952	259	142		69	470
1955	262	182		100	544
1960	249	195	70	151	665

1) Voor de periode 1861 - 1901 zijn de gegevens ontleend aan de notulen van de bestuursvergaderingen; voor 1920 en volgende jaren werden zij verstrekt door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Bijlage 2

De voorzitters van het schoolbestuur, 1860 - 1961

N a a m	J a r e n
H. Koetsier	1860 - 1866
A. van Beek	1866 - 1882
A. Visser	1882 - 1890
Ds. Y. Bootsma	1890 - 1926
P. Baxmeier	1927 - 1946
H. Blonk	1946 - 1947
N. den Hoed	1947 - 1950
J. van Doornen	1950 - 1958
J. Kalisvaart	1958 - heden

Bijlage 3

De salariëring van de onderwijzer met hoofdakke,
1900 - 1960

Jaar / datum	Bedrag per jaar in guldens 1)
1900	650
1910	1 700
1920 (1 januari)	3 500
1925 (1 januari)	3 100
1934 (1 januari)	2 880
1946 (1 juli)	3 510
1948 (1 januari)	4 920
1954 (1 januari)	6 210
1955 (1 januari)	6 582
1955 (1 juli)	6 810
1957 (1 januari)	7 458
1958 (1 april)	7 620
1959 (1 januari)	8 136
1960 (1 april)	8 748

- 1) Vóór 1920 was er nog geen landelijke salarisregeling. De voor 1900 en 1910 genoemde bedragen komen voor in een overzicht van de gemeente 's Gravenhage betreffende het openbaar onderwijs aldaar. De per 1 januari 1920 en volgende data vermelde salarissen geven het maximum bedrag weer van de bezoldigingsschaal voor een onderwijzer in de hoogste gemeenteklasse. Deze opgave werd verstrekt door het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen.

Bijlage 4

Het openbaar en het bijzonder lager onderwijs in Nederland 1); 1850 - 1958 (uitgedrukt in % van de aantallen leerlingen)

J a a r	Openbaar	Bijzonder
1850	77	23
1860	79	21
1870	77	23
1880	75	25
1890	71	29
1900	69	31
1910	62	38
1920	55	45
1930	38	62
1950	27	73
1957	28	72
1958	28	72

1) Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek

HET ONDERWIJS IN ZOETERMEER TOT CA. 1900

Het is niet mogelijk uit de beschikbare kerkelijke of gemeentelijke archieven een volledig beeld te verkrijgen van het onderwijs in vroeger eeuwen. Dit geldt niet alleen voor het gehele land, ook voor onze eigen gemeente is het materiaal schaars. Hier volgen eerst enige opmerkingen over het vroegere schoolwezen in het algemeen.

Voorzover er vóór de Hervorming onderwijs werd gegeven, geschiedde dit uitsluitend door geestelijken. In de grotere plaatsen waren kloosterscholen of kapittelscholen, terwijl in de dorpen de bevoegdheid tot onderricht in handen was van de pastoor of de kapelaan. In 1215 verordende paus Innocentius III dat in elke plaats, waar een kerk van enig aanzien bestond, schoolmeesters moesten worden aangesteld. Van volksonderwijs in de eigenlijke zin van het woord was echter eeuwen lang geen sprake.

Tegen het einde van de 15de eeuw ontstonden de scholen van de Broederschap des Gemeenen Levens, zogenaamde Fraterscholen, waarbij ook het lekenelement werd ingeschakeld.

Mede als gevolg van de Reformatie kwam er geleidelijk verandering in deze toestand. In de kerken werd het Latijn door de landstaal verdrongen en ook groeide het verlangen de Bijbel in de eigen taal te kunnen lezen. Daardoor kreeg het onderwijs een veel belangrijker plaats in het volksleven dan tot dusver het geval was geweest. De uitvinding van de boekdrukkunst heeft ongetwijfeld eveneens haar invloed op de algemene ontwikkeling uitgeoefend.

Van de dorpen Zoetermeer en Zegwaard is bekend dat er reeds vroegtijdig een school was gevestigd. Omstreeks 1570 ontving de plaatselijke schoolmeester uit de belastingopbrengst een jaarlijks tractement van 150 gulden, 75 van Zoetermeer en 75 van Zegwaard. Voor die tijd een goed salaris. In de 17e eeuw had de onderwijzer soms het dubbele inkomen. Wanneer we bedenken dat toen een goede maaltijd met gebraden vlees 3 stuivers kostte en dat de prijs van één mand turf $2\frac{1}{2}$ cent bedroeg (vier duiten), dan mocht de meester zeker niet klagen. In de 18e eeuw, toen het leven duurder werd en het salaris daarmee geen gelijke

tred hield moest de onderwijzer vaak als koster, kloklui-
der en doodgraver bijverdiensten zoeken.

In 1574 moest pastoor Coninck, nadat zijn kerk geplun-
derd was, de vlucht nemen en reeds een jaar later ves-
tigde zich hier de eerste hervormde predikant, Wijnandus
van Beek. De school werd "openbaar", dat wil zeggen de
overheid zorgde voor onderwijs, maar de richting werd
bepaald door de kerk. Aangezien die kerk in haar belij-
denis de gereformeerde leer aanvaardde, waren de over-
heidsscholen in feite christelijke scholen van gerefor-
meerde signatuur. De instructie voor de onderwijzer was
erop gericht dat het bijbels onderwijs en het onderricht
in de catechismus een belangrijk deel van de leerstof
vormden.

In dit verband is het wellicht interessant iets over
te nemen uit het "School-Reglement in de Steden en ten
platten Lande in de Heerlijkheden en Dorpen staende on-
der de Generaliteyt" van 3 mei 1655. 1) De - enigszins
verkorte - inleiding luidt als volgt:

"Alsoo het stuck van de Scholen ende Schoolmeesterenee-
ne saecke is van alsulcken ghewichte, dat daerop sonder-
linge ordre ende opsicht dient ghestelt te worden, ten
eynde de Kinderen in de Christelijcke Gereformeerde Re-
ligie, vreesse des Heeren, ende alle sedigheyt ende ghe-
hoorsaemheyt, midtsgaders in geleertheyt, goede konsten,
ende bequaemheyt mogen opgevoedt werden tot Godes eere,
welstant der Kercken, ende 't gemeene beste, die de vruch-
ten daer van te verwachten hebben, ende ghenieten sullen
by de Naekomelingen".

Andere bepalingen zijn:

De scholen zullen 's morgens van 8-11 uur duren en
's middags van 1-4 uur. De lessen zullen met het morgen-
gebed worden geopend en 's middags met het avondgebed wor-
den gesloten. Op woensdag- en zaterdagmiddag is er geen
school. De vakantie omvat 2 weken per jaar. Op "Paepsche
Feest-dagen" wordt geen vrijaf gegeven. Het onderwijs om-
vat lezen en schrijven. De leerlingen moeten het Onze
Vader, de Twaalf Artikelen, de Tien Geboden en een vier-
tal gebeden uit het hoofd leren. IJver zal met een prijs
worden beloond. De tucht met roede en plak zal gematigd
moeten zijn en aangepast aan het kinderlijk gemoed. De
ouders moeten deze taak aan de onderwijzers toevertrou-
wen "sonder daerover ontsteltenisse te maeken". De onder-

---

1) Ontleend aan "Schets van het Nederlandse schoolwezen"
door Dr. Ph.J. Idenburg, blz. 20 e.v. en 75.

wijzers moeten ook letten op het gedrag der kinderen op weg naar huis. Dezen mogen zich niet komen te misgaan" in het misbruyck van des Heeren heylige naem, in vloecken, sweeren, lasteren, ontuchtigh spreecken, steelen, liegen, dobbelen, kaartspelen, elkander bynamen geven ofte eenige andere ongeregelthéyt".

De eisen, welke aan de onderwijzer gesteld worden, zijn "dat se alle gedruckte Boecken ende geschreven Brieven promptelijck lesen, een goede handt schryven, de Psalmen Davids bequamelijck konden singen en ter nootdruft Reekenen".

De goede gang van zaken bij het onderwijs werd bevorderd door verschillende bepalingen van na de Reformatie gehouden synodes o.a. die te Wezel in 1568 en te Dordrecht in 1574. In 1599 benoemde de ambachtsvrouw van Zoetermeer, die in Benthuisen woonde, Mr. Claes als schoolonderwijzer. Boven het poortje, dat vroeger toegang gaf tot de openbare school in de dorpsstraat, is nog steeds een gevelsteen aanwezig, waarvan het opschrift luidde: Schole. Elders aan de gevel was het jaartal 1611 aangebracht; de school zal derhalve in dat jaar zijn gebouwd. Het opschrift is helaas niet meer te ontcijferen.

Tijdens het verblijf van de bekende predikant Jodocus van Lodenstein moet een zekere Franck Velleman hier het schoolmeestersambt hebben uitgeoefend. Hij wordt namelijk genoemd bij een kerkelijke procedure in de classis Leidschendam. Deze Velleman zei in 1652 zijn dienst op bij de schout. Noch de schout, noch meester Velleman zelf stuurden hiervan bericht aan de kerkeraad. Ds. Leyendekker, die Lodenstein was opgevolgd, en die van 1650 tot 1655 hier het Woord bediende, krijgt van de ambachtsvrouw verlof om te zien naar een geschikte schoolmeester. Terwijl de kerkeraad bezig is sollicitanten op te roepen en een viertal opmaakt om daaruit een keuze te doen, verneemt men dat de ambachtsvrouw zelf reeds is overgegaan tot aanstelling van een onderwijzer en wel van meester Bartholomeus Croonhardt uit Leiden. Hoewel de kerkeraad van deze benoeming met droefenis kennis neemt, legt hij zich er toch maar bij neer, wijl uit de contracten blijkt, dat de ambachtsheer (-vrouw) ook vroeger steeds benoemde en aangezien de genoemde schoolmeester "onopspreckelijk" bleek te zijn in leer en leven. Echter werd de nieuwe meester niet als voorlezer en voorzanger aangesteld. Deze nam hiermee geen genoegen omdat hij wettig tot deze dienst "geautoriseerd" was. Op zondag 10 november 1654 was hij dan ook ver vóór het aanvangsuur "ter place" en ondanks "andemaal verbod" 's middags wederom. Aan de classis werd verzocht bemiddelend op te treden en het recht der kerken "om zelf een voorlezer/voorzanger aan te stellen te mainteneren".

De beslissing was dat het recht om het schoolambt te vergeven toekwam aan het ambacht, doch voorzangers en voorlezers moesten door de kerkeraad worden aangesteld. Wanneer in de toekomst het ambt kwam te vaceren zou de kerkeraad een voordracht opmaken van enkele personen, die en als schoolmeester geschikt waren en daarbij ook de kerkelijke functie konden waarnemen. Hieruit zou de ambachtsheer of -vrouwe een keuze doen. Zowel de kerkeraad als het ambacht gingen met deze regeling akkoord, de ambachtsvrouwe op voorwaarde dat meester Croonhardt ook in zijn kerkelijk ambt gehandhaafd bleef. Het einde was dus dat de "Eerwaarde Kerkeraad" had gecapituleerd voor de burgerlijke overheid.

Croonhardt is niet lang in Zoetermeer-Zegwaart gebleven. Nog in hetzelfde jaar 1654 komt hier Meester Adriaan Willemsz. van Beecken. Dit blijkt uit het archief van het Hof van Holland, waarin te lezen is: "Wij ondergeschreven Pieter Jansz. van Beecom outscheperen van den banne van Stompwijck ende Adriaen Willemsz. van Beecken schoolmeester in de Soetermeersche meer attesteren ende getuygen mits desen waarachtig te zijn, hoe dattet pausdom in Stompwijck meer grasseert 1) als in eenige plaetse daeromtrent, dat in geheel Stompwijck niemand meer gevonden wert van de christelijcke gereformeerde religie (soo veel mij bewust is) dan ick ondergeschrevene Pieter Jansz. alleen ....." 2).

Enkele eeuwen geleden waren de meesters zeer bekwaam in het "sierschrijven". Vooral de hoofdletters werden royaal van krullen voorzien, terwijl de eigen handtekening soms een waar kunststuk was.

De heer Brauckman, die van 1908 tot 1920 de school als onderwijzer diende, is in het bezit van een schuldbekentenis van Abraham Bubbesson, die hier in 1672 schoolmeester was. Het origineel is nauwelijks meer te ontcijferen. De heer Brauckman zond mij echter de tekst, welke - enigszins aangepast aan onze huidige spelling met het oog op de leesbaarheid -, als volgt luidt:

Bekenne ontvangen te hebben uit handen van Hendrik Gude, bode van de heerlijkheid Segwaert de somme van 12 Carolus gulden tot 40 groten vlaams het stuk, mij als schoolmeester van Segwaert bij Schout en Regenten des voorzeden Ambachts jaarlijks bij provisie boven 't ordinaer toegeleidt.

Actum geteykend desen 6 februarij 1672

Abraham Bubbesson A^o 1672.

-
- 1) Afgeleid van het Latijnse "grassor", dat hier het best kan worden weergegeven door: actief zijn.
  - 2) Overgenomen uit: Bijdragen voor de geschiedenis van het bisdom van Haarlem, 37e deel, blz. 147/148.

Vaak beoefende de onderwijzer behalve de schrijf- ook de schilderkunst. Zo lezen we dat in 1709 meester Claes van Heyzelendoorn voor 4 gulden en 15 stuivers aan weerszijden van de brandspuit de naam "Zegwaard" penseelde.

In 1777 werd Pieter Muyden door de ambachtsheer Hendricus Gerardus van Aalst als schoolonderwijzer aangeesteld. Over hem is een en ander in het gemeente-archief te vinden. Hij heeft ook de "Franse tijd" meegemaakt, welke op het gebied van het onderwijs veel beslommeringen met zich meebracht. Telkens kwamen er nieuwe verordeningen uit Den Haag. Ter voorbereiding van een algemene nieuwe wetgeving moesten enkele vragen worden beantwoord. Uit de op 27 maart 1799 gegeven antwoorden valt het volgende af te leiden.

Aan de school waren een "bovenmeester" en een "ondermeester" verbonden. Armlastigen werden "om Gods wil" zonder schoolgeld onderwezen. Kerkelijke bedieningen worden niet vermeld. Omtrent het aantal leerlingen heb ik geen gegevens aangetroffen. Uit een raadsverslag van 1837 blijkt echter dat de school in dat jaar 120 leerlingen telde. Nemen we in aanmerking dat de bevolking toentertijds slechts langzaam toenam, dan zal in de Franse tijd het aantal leerlingen toch op minstens 100 kunnen worden gesteld.

Omstreeks 1827 werd J. de Puy tot Hoofd benoemd. Deze is later naar Den Haag vertrokken. Een zoon van hem, J.C. de Puy, werd hier in 1835 geboren en is later een der voortrekkers van het christelijk onderwijs geworden. Ook heeft hij naam gemaakt als musicus o.m. door het samenstellen van verschillende zangbundels. De ouderen zullen zich misschien nog herinneren dat bij het 75-jarig jubileum een door hem gecomponeerde feest-cantate is uitgevoerd.

Over het peil van het lager onderwijs op het platteland in de eerste helft der negentiende eeuw worden wij ingelicht door de heer L.W. de Bree in zijn boek "Het platteland leert lezen en schrijven". De volgende aanhalingen kunnen ter illustratie dienen.

Het plaatsje Oudega in Friesland vraagt in 1801 een schoolmeester voor omstreeks 13 leerlingen, die elk per jaar f 4,10 schoolgeld betalen. Alzo een jaarsalaris van drie en vijftig gulden en dertig cent. Veelbetekenend voegt de schrijver er aan toe: De meester moest tevens als keuterboertje zien rond te komen. In het algemeen behoorde de opvoeder der jeugd die drie à vier honderd gulden genoot tot de best bezoldigden onder de collega's.

Voor de verbetering van de maatschappelijke positie der onderwijzers werd in feite niets gedaan. Het gevolg was dat de meesters door middel van bijbaantjes er het

hoognodige probeerden bij te verdienen. Op het platteland, waar de schoolgelden doorgaans gering waren, fungeerden zij als dorpsrentmeester, koster, schrijver van de polder, schoonhouder van de kerk en steller van het uurwerk. De verkoop van leermiddelen bleef bestaan. Bij de boekhandel hadden de meesters 10 % korting.

Een Limburgse schoolopziener klaagde in 1826 als volgt. "Tegen een kerk aangetimmerde vertrekjes, te vergelijken met stellingen of met kelders, worden met de naam school bestempeld. De beklagenswaardige jeugd zit dicht opeengedrongen op lage bankjes urenlang gebogen over een slordig boekje, totdat stuk voor stuk de kinderen voor de zetel van den meester worden geroepen. Er wordt getoornd en gekastijd, gejoeld en geschreid". De schrijver concludeert hieruit: de school haveloos, de boeken troosteloos, de behandeling liefdeloos en het onderwijs waardeeloos.

Als schrijvoorbeeld trof een collega in Drente dit fijngevoelige rijmpje aan:

Het hangen dat doet seer
Het rabraken noch veel meer

Deze meester zal wel een voortreffelijke opleiding genoten hebben.

Ook de schoolopzieners zelf hielden er soms merkwaardige opvattingen op na. Een van hen werd bij het binnentreden van iedere school met het volgende lied verwelkomd.

Dag Lieve Schoolopziener! Gij
bezoekt ons weer, wij zijn nu blij.
Gij houdt niet op te zorgen.
Wees welkom dan, o brave man!
Elk onzer zal zoveel hij kan
Uw zorgen dankend lonen! (bis)

In Oss is de meester tevens doodgraver. Men wil echter redelijk zijn: voor het delven van een groot graf bedraagt het tarief f 1,15, voor een klein graf f 0,57. Maar als 's winters de grond bevroren is, worden deze bedragen verdubbeld.

We keren terug tot onze eigen gemeente. Ter voorziening in de vacature, welke was ontstaan door het vertrek van onderwijzer De Puy besloot de gemeenteraad in 1837 de volgende advertentie te plaatsen:

"Vermits door verplaatsing van den schoolonderwijzer J. de Puy naar 's-Gravenhage de school te Soetermeer en Zegwaard vacant is geworden, waaraan tevens tot hiertoe ver-

bonden is geweest de waarneming der posten van voorzanger, koster en doodgraver, tegen een jaarlijksch zuiver inkomen van f 110,- zoo worden onderwijzers van den tweeden rang, die tevens in staat zijn tot het waarnemen der voorz. kerkelijke bedieningen, en welke tot het mededingen naar een vergelijkend examen genegen zijn, door de plaatselijke besturen van Soetermeer en Zegwaart uitgenodigd om zich te adresseren ter plaatselijke secretarie. Zijnde het vast tractement van den schoolmeester om daarvoor onderwijs aan de behoeftigen te verstrekken, en waarvoor de toelage voor een ondermeester begrepen is, bepaald op f 300,- jaarlijks benevens de schoolgelden van een getal van ongeveer 120 kinderen".

Ook bij deze vacature ontstond enige strubbeling, ditmaal tussen de ambachtsheer (burgemeester Bos) en de inmiddels ingestelde gemeenteraad. Benoemd werd Anthonie Noordijk, die tot 1874 als Hoofd aan de openbare school verbonden was. Het salaris was inmiddels belangrijk verhoogd. Toen meester Noordijk in 1874 vertrok werd de jaarwedde van zijn opvolger bepaald op 1300 gulden plus vrije woning met tuin. Een voor die tijd geweldig tractement. Maar het gemeentebestuur eiste dan ook dat hij meer uitgebreid lager onderwijs zou kunnen geven en daarom in het bezit moest zijn van de akten Frans, wiskunde en tekenen, terwijl de akten Engels en Duits tot aanbeveling zouden strekken. Na vergelijkend examen der sollicitanten werd de heer G.A. Geerlings, hulponderwijzer te Amsterdam, als Hoofd der school aangesteld. Deze overleed in 1895. Hij werd opgevolgd door meester G.J. Verwers, die hier geruine tijd werkzaam was en zowel door de voorstanders van openbaar als van bijzonder onderwijs in hoge mate werd gerespecteerd.

DE OPRICHTING VAN DE CHRISTELIJKE SCHOOL

Op 25 maart 1860 zijn ten huize van A. Visser enige "vrienden der waarheid" bijeengekomen met het doel een christelijke school in Zoetermeer-Zegwaard op te richten en in stand te houden. Behalve de heer Visser zijn aanwezig: C. Kemp, H. Koetsier, L. Koetsier, C. Bos, M. Bos en J. van der Vaart. De heer Kemp opent de vergadering met gebed, waarna een bespreking volgt over het doel der bijeenkomst en over de grondslag waarop gemeenschappelijk zou kunnen worden gewerkt. Aan de heren Visser en Van der Vaart wordt opgedragen een schriftelijke "ontvouwing" op te stellen en deze op de eerstvolgende vergadering ter tafel te brengen.

Op 29 maart kwamen deze mannen opnieuw bijeen. Het gezelschap was nog uitgebreid met de heren A. van Beek, G. P. de Bruyn en I. Bos, terwijl C. de Kater zijn instemming had betuigd. De "ontvouwing" van Visser en Van der Vaart wordt met algemene stemmen goedgekeurd. Zij luidt als volgt:

"Aangezien er in de openbare school volgens de Wet op het lager onderwijs niets mag worden onderwezen wat enige aanstoot kan geven en dus ook niet Gods Woord of wat hiermede in verband staat en dit geheel strijdig is met de Bijbel, welke ons beveelt: "Leert den jongen de eerste beginselen naar de eis zijns wegs, als hij oud zal geworden zijn, zal hij daarvan niet afwijken", alsook met de leer der Gereformeerde Kerk 1) volgens welke ieder mens bij de doop van zijn kroost voor God en Zijn Gemeente zich verbindt hetzelfde in de voorzegde leer naar zijn vermogen te onderwijzen of te doen en te helpen onderwijzen, strijdig met de overtuiging der ondergetekenden, leden dier Gereformeerde Kerk 1), zo zijn zij overeengekomen een vereniging daar te stellen, welke zich onder opzien tot God en met de bede om de hulp van Zijn Geest ten doel stelt:

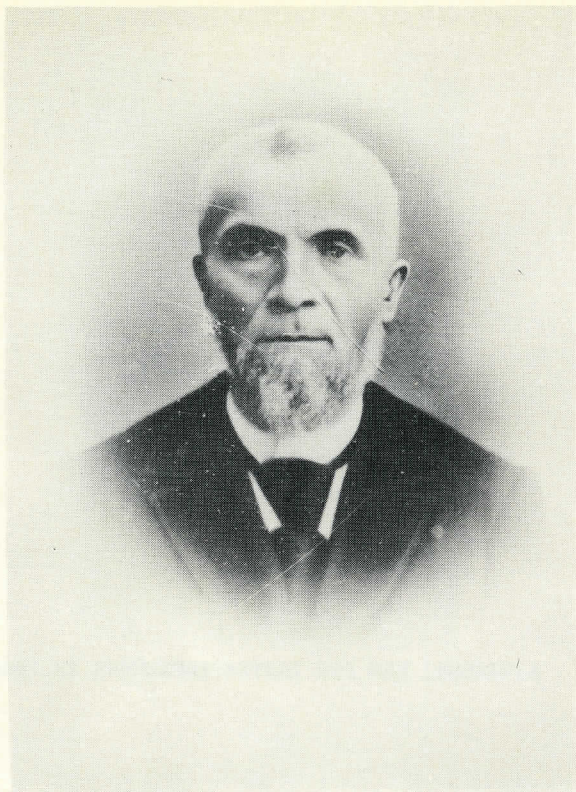
1) Uit de notulen van 25 maart 1860. De termen "hervormd" en "gereformeerd" werden nog door elkaar gebruikt.

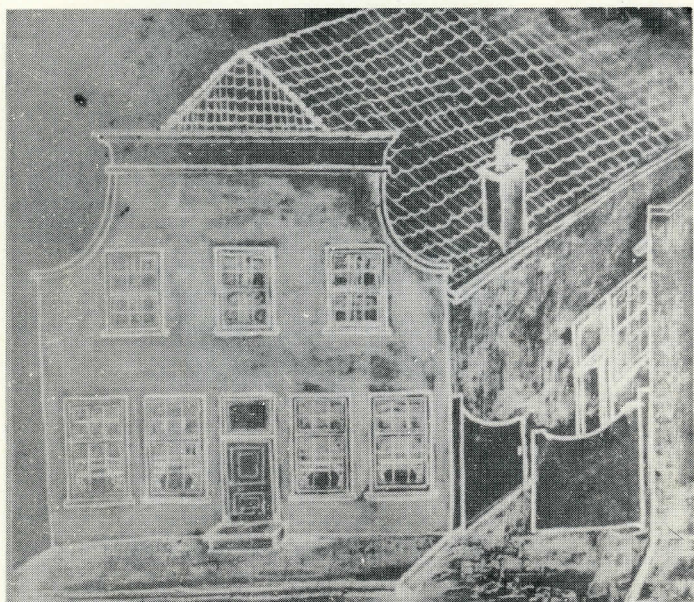
A. VISSER, EEN DER INITIATIEFNEMERS IN 1860

M. BOS, EEN DER INITIATIEFNEMERS IN 1860

J.J.KET, HOOFD DER SCHOOL, 1875 - 1901

WOONHUIS VAN MEESTER KET AAN DE DORPSSTRAAT

1. een christelijke school te openen, alwaar het onderwijs doortrokken is van en gefundeerd op Jezus Christus en dien gekruist, als den enigen Naam onder den Hemel gegeven, waardoor wij kunnen zalig worden;
  2. dit schoolgebouw tevens dienstbaar te maken tot alle christelijke vergaderingen, bidstonden of handelingen, die door Gods genade zouden kunnen strekken tot verheerlijking van Zijn nooit volprezen Naam en tot uitbreiding van het Rijk van onzen Heere Jezus Christus.
- Schenke de Heere Zijn zegen en leide Hij ons door Zijn Heiligen Geest".

Hierna wordt overgegaan tot verkiezing van een bestuur. Voorzitter wordt H. Koetsier, secretaris J. van der Vaart, terwijl A. van Beek en A. Visser geen bepaalde functie kregen toegewezen.

Wat betreft de financiële zijde der schoolstichting kan het volgende worden gereleveerd. Van overheidssubsidie was geen sprake. De leden moesten alle kosten uit eigen middelen bestrijden. Men meende echter als vaste jaarlijkse uitgaven met een bedrag van f 900,- te kunnen volstaan. Hierin was het salaris van de onderwijzer ad f 600 begrepen. Ter illustratie: de 21 leerkrachten die momenteel de vier christelijke scholen alhier dienen, ontvangen in totaal ca. f 175 000,- aan salaris.

Uit wat wij hierboven reeds schreven over inkomsten en uitgaven in het algemeen, kan men afleiden dat f 900,- in 1861 een belangrijk bedrag was. Om het bijeen te krijgen werd eerst een inschrijving gehouden. Deze had als resultaat dat de volgende leden van de schoolvereniging gedurende 5 achtereenvolgende jaren de vermelde bijdrage toezegden.

H. Koetsier	f 80,-	A. van Beek	f 60,-
L. Koetsier	f 80,-	J. van der Vaart	f 50,-
A. Visser	f 80,-	S. Bos Czn.	f 40,-
M. Bos	f 30,-	S. van der Knijf	f 10,-
C. de Kater	f 25,-	J. van Beek	f 10,-
G.P. de Bruyn	f 20,-	Wed.P.Haverkamp	f 5,-
Cs. Kemp	f 15,-	Cs. Zaal	f 5,-
C. Bos	f 14,-	P.A.van der Werf	f 5,-
D. Rust	f 25,-	A.R. Rust	f 5,-
C. Bos Gzn.	f 20,-	Laporte	f 5,-
L. van Dorp	f 15,-	A. van Rijs	f 5,-
P. Bos	f 15,-	Sutherland	f 4,-
C. Bos Sr.	f 14,-	M. van der Boon	f 3,-
Wed. J. Bos	f 10,-	J. Boerop	f 3,-
Wed. J. Nabberolle	f 10,-	A. Lengkeek	f 3,-

In totaal f 666,-

Men was er dus nog niet. Er waren echter nog enkele toezeggingen van niet-leden tot een bedrag van f 13,-, terwijl de secretaris inmiddels een aantal circulaire's toegezonden had aan vooraanstaande personen in 's Gravenhage, van wie bekend was dat zij met het christelijk onderwijs sympathiseerden. Ook dezen beloofden gedurende vijf jaren een bedrag per jaar voor Zegwaard's school te bestemmen.

De heer Singendonck	f 5,-
De heer Groen van Prinsterer	f 40,-
De heer Mackay	f 5,-
De heer Van der Kemp	f 5,-
Douarière van Hogendorp	f 10,-
De heer E. van Bylandt	<u>f 4,-</u>
Totaal	f 69,-

Aan giften ineens werd ontvangen van:

Freule M.D. Clifford	, 's Gravenhage	f 100,-
De heer E. van Bylandt	, Wassenaar	f 25,-
De heer Van Bylandt	, 's Gravenhage	f 19,80
De heer P. Oosthoek	, Benthuisen	f 2,50
Mejuffrouw Rust	, Zegwaard	f 2,50
Een onbekende gever		<u>f 5,-</u>
Totaal		f 154,80

De circulaire-actie bij vrienden ter plaatse en in de omtrek leverde de volgende bedragen op:

J. van Oosten	, Rotterdam	f 2,50
T. Sanders Jr.	, Amsterdam	f 5,-
C. van der Spek	, Zegwaard	f 3,-
D. Dam	, Soeterwoude	<u>f 3,-</u>
Totaal		f 13,50

Het totaal-generaal van alle genoemde bedragen is f 916,30. Afgezien van de huisvestingsproblemen kon men in ieder geval één jaar vooruit.

De oprichters hadden niet alleen met financiële moeilijkheden te kampen, men ondervond dat lang niet alle geestverwanten voorstanders waren van de bijzondere school. Zo werd op de bestuursvergadering van 18 april 1860 een brief overgelegd van de Nederlands Hervormde predikant Ds. van Sittert, waaruit ik de volgende passages overneem.

..... Ik ben geen voorstander van de bijzondere school, tenzij er voor de stichting van dergelijke in-

richtingen geldende redenen en dringende noodzakelijkheid bestaan, hetwelk hier niet het geval is. Er bestaat toch gevaar, dat het onderwijs in bijzondere scholen niet van het beste zal zijn, omdat de staat geen andere invloed op dit onderwijs kan oefenen dan om voor de staat gevaarlijke grondstellingen te weren en wordt in die scholen godsdienstig onderwijs gegeven, dat dit geschiedt eerder in een bekrompen stelselmatige dan in een milde Evangelische geest. .... Of zegt gij: De Bijbel mag in de openbare school niet meer gelezen worden. Dat is in zoverre waar dat zulks niet mag geschieden in de gewone schooluren, buiten dezelve wel. Hadt gij mij Uwe bekommering deswege te kennen gegeven, gij zoudt mij ten volle hebben bereid gevonden om die zorg weg te nemen hetzij door de Bijbellezingen, welke ik uit eigen beweging reeds lang met de schoolkinderen houd, hetzij door de uren van christelijk godsdienstig onderwijs hun te geven, te vermenigvuldigen, hetzij op andere wijze. ....

..... Waarom wij U, die mijn roeping erkent en naar mij horen wilt, bij de vrede der kerk en bij de grote dag des algemenen gericht, wanneer ieders werk in het licht gesteld en elks gedachten openbaar zullen worden, met al de ernst der liefde vermanen om toe te zien wat gij gaat doen, opdat gij, in de mening van het Godrijk op te bouwen, niet bevonden wordt veeleer het zelve af te breken en te verdelen.

(was get. Ds. J.J. van Sittert)

Zoetermeer, 17 april 1860

Op deze brief werd o.m. het volgende geantwoord:

..... Na nauwgezette overweging hebben wij de gemaakte bedenkingen niet van dien aard gevonden dat zij onze overtuiging enigszins hebben doen wankelen, zodat wij onze zaak, onder opzien tot God aangevangen, met al de ijver en de volharding der christelijke liefde wensen voort te zetten en zo God wil tot een gewenst einde te brengen. Smartelijk heeft ons echter de toon en de inhoud Uwer letteren aangedaan. Wij wensen echter het stilzwingen te bewaren, het oordeel Dien overlatend, die eenmaal rechtvaardig oordelen zal. Wij wensen van harte dat de Heilige Geest in ruime mate over U moge worden uitgestort.

(w.g. voorzitter en secretaris)

De drie volgende problemen die een oplossing vroegen waren: het schoolgebouw, de onderwijzer en de statuten

van de vereniging. Voor het verkrijgen van gelden voor een schoolgebouw worden verschillende plannen beraamd. Enkele leden willen een renteloos voorschot geven, anderen zijn het daarmee niet eens en bepalen de vergadering bij de woorden van David: "Want het is alles van U, en wij geven het U uit Uwe hand" (1 Kronieken 29:14). Er mogen geen schijnoffers doch er moeten werkelijke offers gebracht worden. Deze woorden maken indruk en het gevolg is dat negen broeders tezamen f 2 375,- op tafel leggen, voorwaar een enorm bedrag als men rekening houdt met de toenmalige geldswaarde.

Na verschillende teleurstellingen te hebben overwonnen slaagt men er eindelijk in een huis van A. Lengkeek te kopen voor f 2 000,-. Met het inrichten ervan tot schoolgebouw is f 1 500,- gemoeid. Men ziet echter kans ook het ontbrekende bedrag bijeen te krijgen. Voorts kan nog worden gememoreerd dat in de vergadering van 20 maart 1861 met algemene stemmen besloten wordt het gebouw niet tegen brandschade te verzekeren.

De eerste stap die wordt gedaan om een onderwijzer te vinden is het schrijven van een brief aan baron Van Lynden met de vraag of deze wellicht een geschikte candidaat weet. Het antwoord luidt ontkennend. Dan wordt de naam genoemd van de heer L. Schelling uit Den Haag, onderwijzer aan de school van de heer Smit. De heer Schelling wordt uitgenodigd kennis te komen maken. Op 16 juni 1860 heeft de kennismaking tot wederzijds genoegen plaats en volgt de benoeming op de volgende voorwaarden: Vrije woning met tuin te Zegwaard, vrijdom van lasten, een salaris van f 600,- per jaar en f 100,- voor de avondcursus in de Franse taal, wanneer hij daarin examen heeft gedaan. Zolang dat niet het geval is moet hij die lessen op eigen risico geven. Ook bij deze benoeming bleek echter de waarheid van het gezegde: De mens wikt, God beschikt. Nadat namelijk verschillende malen bericht was binnengekomen dat de pas benoemde onderwijzer wegens ongesteldheid de bestuursvergaderingen niet kon bijwonen, moest op 12 april 1861 worden medegedeeld dat de heer Schelling was overleden.

Het bestuur nam met grote verslagenheid van dit bericht kennis, werd nochtans getroost door de zinsnede in het overlijdensbericht "In Christus ontslapen".

Op 20 mei 1861 wordt met enkele andere kandidaten gesproken. Een der sollicitanten, de heer A. Jansz., blijkt tot de doopsgezinde gemeente te behoren en kan daarom niet in aanmerking komen. Tenslotte wordt de heer A.F.

Pistor van Barendrecht met algemene stemmen benoemd. De voorwaarden zijn vrijwel gelijk aan die welke destijds door de heer Schelling waren aanvaard.

Uit de notulen van 27 augustus blijkt dat de school op 14 augustus 1861 werd geopend. De heer Pistor begon zijn onderricht met 26 kinderen. Het onderwijs in breien en haken buiten de gewone schooluren werd blijkens het verslag van 1 oktober opgedragen aan "Juffrouw Pistor", die daarvoor een gratificatie van f 50,- per jaar ontving. De meisjes die haar lessen volgden, moesten drie stuivers per wêek betalen.

De eerste statuten zijn gedateerd: 30 januari 1861. Het lijkt mij gewenst enkele bepalingen hiervan in de oorspronkelijke spelling over te nemen.

Reglement of Statuten van het Zedelijk Ligchaam genaamd Vereeniging der Christelijke School te Zegwaart en Zoetermeer, gevestigd te Zegwaart.

Wij ondergeteekenden:

1. Hendrik Koetsier, grondeigenaar en landbouwer,
2. Arie van Beek, graanhandelaar,
3. Arie Visser, landbouwer,
4. Gerrit Pieter de Bruijn, landbouwer,
5. Cornelis Kemp, koopman,
6. Isaïc Bos Gerarduszoon, graanhandelaar,
7. Leendert Koetsier, grondeigenaar en landbouwer,
8. Marinus Bos, landbouwer,
9. Cornelis Bos Corneliszoon, winkelier,
10. En Cornelis de Kater, mr. verwer en glazenmaker, wonende de onder Nr. 1, 2, 4, 5, 6, 7 en 8 genoemden te Zoetermeer en de overigen te Zegwaart, verklaren onder opzien tot God en met de bede om de hulp van Zijnen Geest, eene Vereeniging als Zedelijk Ligchaam op te rigten en tot stand te brengen, waarvan de omvang, den aard en het doel zijn omschreven in de navolgende artikelen, welke wij als Reglement of Statuten van dat Zedelijk Ligchaam willen hebben beschouwd.

Doel

Artikel een

Het doel dezer Vereeniging is het openen eener Christelijke School, alwaar het onderwijs doortrokken is van en gegrond op Jezus Christus en Dien gekruist als den Eenigen Naam onder den Hemel gegeven, waardoor wij kunnen zalig worden en tevens het daartoe dienend schoolge-

bouw dienstbaar te maken tot alle Christelijke vergaderingen, Bidstonden of handelingen die door Gods Genade zouden kunnen strekken tot verheerlijking van Zijnen nooit volprezen Naam, en tot uitbreiding van het Rijk van onzen Heer Jezus Christus.

Van het Bestuur

Artikel zes

..... Voor de vijf eerste jaren 1) is het Bestuur samengesteld uit de medeondergeteekenden Hendrik Koetsier als voorzitter, Arie van Beek, Gerrit Pieter de Bruijn, Cornelis de Kater, als leden en Arie Visser als secretaris-boekhouder. ....

De Koninklijke goedkeuring volgde op 19 april 1861. Deze luidt als volgt:

19 April 1861 Nr 96 (Staatsblad N ^o 21)	Wij Willem III, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, Groot Hertog van Luxemburg, enz, enz. enz.
--	---

Beschikkende op een aan Ons ingediend verzoekschrift van

H. Koetsier te Zegwaart, en negen anderen

daarbij overleggende de statuten der voor minder dan dertig jaren aangepane vereeniging der Christelijke School van Zegwaart en Zoetermeer, gevestigd te Zegwaart,

en verzoekende dat deze vereeniging door Ons moge worden erkend,

Gelet op de voorschriften der wet van 22 April 1855 (Staatsblad n° 32) in het algemeen, en op artikel 6 tweede lid dier wet in het bijzonder;

Op de voordragt van Onzen Minister van Iustitie van den 18 dezer N° 154 A.S.

Hebben goedgevonden en verstaan de statuten van

de Vereeniging der Christelijke School van Zegwaart en Zoetermeer, gevestigd te Zegwaart, gelijk die bij het verzoekschrift zijn overgelegd, goed te keuren, en de vereeniging mitsdien als regtspersoon te erkennen.

1) Lees: eerste vijf jaren

Onze Minister van Iustitie is belast met de uitvoering van dit Besluit, hetwelk met de goedgekeurde statuten zal worden geplaatst in de Staatscourant en het Staatsblad.

's Gravenhage, den 19. April 1861

(gez.) Willem

De Minister van Iustitie,
(gez.) Godefroi.

DE PERIODE PISTOOR, 1861-1869

Het optreden van de eerste onderwijzer aan onze christelijke school kan niet in alle opzichten als geslaagd worden beschouwd. Laten we er direct aan toevoegen dat dit niet te wijten was aan zijn onderwijs capaciteiten, welke zeer goed waren, maar meer aan de geestelijke "ligging" van dit Hoofd der school. Deze week zozeer af van die der meeste broeders, dat conflicten niet steeds te vermijden waren. Ook overigens geven de notulen geen opgewekt beeld van deze periode. Onenigheid tussen de bestuursleden onderling, eenmaal zelfs in zo hoge mate, dat een bepaalde uitlating in het verslag is doorgehaald, bedankjes als bestuurslid of als lid der vereniging en schier onoverkomelijke financiële moeilijkheden, ziedaar in kort bestek het beeld van de eerste acht jaren.

Over de persoon van de heer Pistor valt niet veel te melden. Hij was ernstig van aard, lichamelijk niet sterk en iemand die in het publieke leven weinig op de voorgrond trad. Een man van hoge beschaving, goede omgangsvormen en zeer correct gekleed. Dit leidde in de hoofdzakelijk uit eenvoudige landbouwers en landarbeiders bestaande Zoetermeer-Zegwaartse gemeenschap wel eens tot een ongewenste of minder juiste beoordeling. Men vond hem enigszins "werelds". Ook geestelijk was er op den duur geen aansluiting. Hoewel in handel en wandel een oprecht christen, wist hij zijn overtuiging niet altijd uit te drukken in een bij velen geliefde terminologie, waaruit zuiverheid in de leer kon worden afgeleid. Sommigen noemden hem Evangelisch, anderen Ethisch en zelfs stond hij bij een deel als Remonstrants te boek. Geen dezer etiketten was toepasselijk. Hij huldigde Schriftuurlijke, gereformeerde opvattingen, hetgeen ook blijkt uit twee door hem in het licht gegeven geschriften. De titels heb ik helaas niet meer kunnen achterhalen. Door zijn karakter gaf hij echter meer de indruk een irenisch (vredelievend) man te zijn dan gehouwen uit de granietrots van het calvinisme.

Het vorenstaande kan goed worden geïllustreerd aan de hand van een brief die secretaris A. Visser op 10 maart 1868 geschreven heeft en waarin hij de toestand van het christelijk onderwijs hier ter plaatse heeft uiteengezet.

Ik neem hieruit de volgende gedeelten over:

..... De Bijbel wordt gelezen en naar der kinderen bevattling verklaard in een Evangelische zin; den kinderen wordt geleerd dat zij van nature door de zonde in zichzelf verloren zijn en dat zij om zalig te kunnen worden door de Heilige Geest moeten worden wedergeboren, dat Jezus Christus in de wereld is gekomen om te zoeken en zalig te maken wat verloren is. Hij zelf zegt: Laat de kinderen tot mij komen en verhindert ze niet, want derzulken is het Koninkrijk der Hemelen. ....

..... Echter heeft zich - zo vervolgt de heer Visser - van het begin af dat onze bijzondere christelijke school werkzaam is in deze gemeente een geest geopenbaard die wel bijzonder onderwijs wilde, maar niet in dier voege als hierboven omschreven. Men verlangde en verlangt nog steeds dat de onderwijzer den kinderen het leerstuk der verkiezing leert, zodat aan degenen die niet onder het zegel der verkiezing liggen, het Evangelie niet dan onder beding mag worden verkondigd. Slechts het oordeel dat hen wacht moet men hun aanzeggen, een misschien verlost te kunnen worden. Alzo wordt de nadruk gelegd op Gods vrijmacht, niet op Zijn bereidwilligheid, noch op 's mensen verantwoordelijkheid. Men verlangt het onderwijs van een lijdelijk christendom. Het wachten op de beroering des waters zegt hun meer dan het: Beter U, bekeer U en geloof het Evangelie. ....

Voor de school gaf hij zich geheel. Hij moet ook de uitvinder zijn geweest van een nieuwe "rekenmachine"; op een der jaarvergaderingen van de Vereeniging van christelijke onderwijzers is er namelijk met een door hem ontworpen apparaat een demonstratie gegeven. Meester Pistor heeft hier - zoals reeds werd opgemerkt - zeer moeilijke tijden doorgemaakt. Allereerst in financieel opzicht. Reeds op de eerste bestuursvergadering na zijn komst, gehouden op 27 augustus 1861, kon een voorstel tot verlaging der schoolgelden voor on- en minvermogenenden niet worden aangenomen, omdat dit de financiële draagkracht der vereniging te boven ging. Wel wordt besloten door middel van busjes en giften de mogelijkheid te scheppen een tegemoetkoming te verstrekken. Hiermede was de grondslag gelegd voor het latere suppletiefonds, dat is uitgegroeid tot een zelfstandige organisatie: het Locaal Comité der Unie. Wel sloot de jaarrekening over 1861 nog met een batig saldo van f 102,-, doch dit resultaat kon eerst worden bereikt, doordat drie leden aan de vereniging een lening verstrekten van f 700,-.

Een merkwaardig middel om aan geld te komen werd gevonden in het opleggen van een boete aan hen die te laat op de vergaderingen kwamen. Het tarief was: een dubbeltje voor een termijn van 20 minuten en een kwartje voor een half uur of langer. Zij die zonder kennisgeving afwezig waren moesten eveneens een kwartje betalen. Op 8 december 1862 werd de hulp ingeroepen van de Vereniging voor Christelijk Nationaal Schoolonderwijs. Er diende echter eerst een overzicht van de financiële toestand te worden gegeven, voordat C.N.S. een beslissing kon nemen. Later heeft men het verzoek herhaald en daarbij Mr. Groen van Prinsterer als contactman ingeschakeld.

Ondanks de financiële zorgen werd in 1863 een kwekeling aangesteld. Dit was waarlijk niet overbodig; het aantal leerlingen was namelijk reeds tot 84 gestegen. Zijn naam is: Arie Donzelman en zijn salaris bedraagt 20 gulden, niet per week, ook niet per maand, maar per jaar. Echter met vrije kost en inwoning. Binnen het jaar wordt zijn salaris tot 50 gulden verhoogd. Hij komt in de kost bij de heer Pistor zelf, die daarvoor het bestuur f 4,- per week in rekening brengt. De bestuursleden vinden het bedrag wel aan de hoge kant, maar leggen er zich toch maar bij neer, aangezien "bewassing en benaaiing" inbegrepen zijn.

De moeilijkheden brengen niet uitsluitend verwijdering tussen de broeders. De rekening over 1864 sluit met een tekort van f 478,-. Door een ernstige, ontroerende brief van C. de Kater wordt opnieuw de offervaardigheid van leden en bestuursleden zodanig opgewekt dat het tekort in een batig saldo van f 15,46 verandert. Dit wordt bereikt door het schenken van renten, nieuwe giften en renteloze voorschotten. "Kennelijk wordt ondervonden dat de Heere gewerkt heeft", aldus het verslag. Ook in de verhouding tussen Ds. Van Sittert en het schoolbestuur is inmiddels een verbetering ingetreden. Dit blijkt uit het feit dat de hervormde predikant wordt uitgenodigd bij de Kerstfeestviering in 1863 aanwezig te zijn. In 1865 dreigt opnieuw een tekort. Tot overmaat van ramp wordt de vereniging ook nog bestolen. Na afloop van een gehouden bijeenkomst blijkt namelijk de opbrengst van de collecte uit een der zakjes te zijn ontvreemd. De notulen van een andere bijeenkomst, waarbij gesproken wordt over de wijze waarop een openbare les zal worden gegeven en hoe het Kerstfeest zal worden gevierd, bevatten de volgende slotzin: Op 't vernemen dat er brand is gaat de vergadering ogenblikkelijk uiteen.

In deze jaren wordt ook de duur van de vakanties vastgesteld: één week met Pasen en één week in de zomer.

Het schoolverzuim was een moeilijk op te lossen puzzle. Als de kinderen beslist een schooltijd moesten verzuimen dienden de ouders aan bestuurslid C. Bos permissie te gaan vragen. Verzuimde men ook dit dan moesten de kinderen een week later elke dag een uur schoolblijven. Deze maatregel sorteerde blijkbaar niet het beoogde effect. Hij werd in zoverre gewijzigd dat de onderwijzer toestemming moest verlenen en dat bij herhaalde overtreding I. Bos en A. van Beek de ouders op "ernstige en christelijke wijze zullen vermanen".

Dat Zoetermeer-Zegwaard ook toen al vooruitstrevend kon worden genoemd, bewijst wel het plan tot het organiseren van een schoolreisje naar Den Haag. De spoortrein kwam pas omstreeks 1870; men reisde dus per schuit langs de Voorweg. De heer I. Bos stond zijn paard af om te "jagen". Voor de kinderen wier ouders zelf de reis niet konden bekostigen, werd een bedrag uit de schoolkas voor dit doel uitgetrokken.

De verstandhouding tussen het bestuur en het Hoofd der school liet hoe langer hoe meer te wensen over. Dit blijkt o.m. uit het feit dat de bestuursvergaderingen niet meer te zijnen huize worden gehouden en dat op zijn verzoek paard en rijtuig ter beschikking te stellen om in Delft een Franse cursus te volgen, afwijzend wordt beschikt. De heer Nieuwenhuijsen tekent in zijn verslag hierbij aan: Dit besluit steekt wel schril af tegen de bereidwilligheid die men steeds betoonde om sprekers voor allerlei doeleinden te halen en te brengen.

In 1866 werd kwekeling Donzelman vervangen door hulp-
onderwijzer J. Langhout, die echter in 1867 al weer ver-
trok. Twee jaar later verwisselde Abraham Frederik Pistor
het Zuidhollandse Zegwaard met het Noordhollandse Hoorn.

Als toegift op dit hoofdstuk kan nog worden gememo-
reerd dat in de periode van de heer Pistor, blijkens cor-
respondentie van een der kleinzoons het grapje is bedacht
dat een Hoofd der school in Zoetermeer het toppunt van
zoetheid had bereikt, dat er in Nederland te bereiken viel.
Dit is te constateren als van het bijvoeglijk naamwoord
"zoet" steeds de vergrotende trap wordt gevormd. Dus als
volgt: zoet, zoeter, zoetermeer, zoetermeerder, zoeter-
meerdermeester, zoetermeerderbovenmeester.

Hoofdstuk IV

DE SCHOOL ONDER LEIDING VAN DE HOOFDONDERWIJZERS STROES EN BREEBAART, 1869-1875

Op 1 april 1869 zou de heer Pistorius zijn nieuwe functie aanvaarden, doch reeds op 18 december 1868 was de heer J.M. Stroes uit Zuid-Beierland als zijn opvolger aangewezen. Over deze onderwijzer waren van verschillende zijden zulke gunstige berichten binnengekomen dat het bestuur diens aanstelling blijkens de notulen van 30 november als een "wenk van God" beschouwde en men hem zonder nader onderzoek en zonder persoonlijke kennismaking met algemene stemmen benoemde. Deze "algemene stemmen" waren afkomstig van de drie nog overgebleven leden Visser, Van Beek en de Bruin. Op 28 december had het eerste onderhoud plaats, waarbij "Zijnedele ons zeer gunstig voorkomt". Op 5 januari kwam er een brief, waarin het pas benoemde Hoofd mededeelde dat één ernstig bezwaar zijn komst naar Zoetermeer dreigde te verhinderen. Hij had namelijk van vrienden in Zuid-Beierland een bedrag van f 250,- geleend en durfde deze plaats niet te verlaten zonder dit te hebben gerestitueerd. Wanneer de Zoetermeerse broeders deze schuld voor hun rekening zouden nemen, dan zou hij hierin een "vingerwijzing Gods" zien. Overigens garandeerde hij stipt te zullen zorgen voor aflossing en rente. Het bestuur besloot op dit voorstel in te gaan en bovendien het tractement tot f 750,- te verhogen.

De heer Stroes was een geheel andere persoonlijkheid dan zijn voorganger. Hij trad meer in het publiek op de voorgrond. In zijn vorige standplaats had hij dit getoond door het schrijven van een brief aan de Minister in zake het godsdienstonderwijs op de openbare school te Zuid-Beierland 1). Ook deed hij twee propaganda-redevoeringen het licht zien, respectievelijk uitgesproken te Middelburg in 1864 en te Wissekerke in 1865, ten behoeve van de christelijke school. Het spreekt vanzelf dat deze man, die reeds in juni 1871 vertrok, geen stempel op de school heeft gedrukt. Bovendien zijn er over dit tijdvak bijna geen notulen beschikbaar.

---

1) "Van Strijd en Zegen", blz. 178.

In de plaats van de heer Stroes, die naar Marsum (Fr.) verhuisde, werd, uit 23 sollicitanten, de heer L.C.Breebaart, onderwijzer te Rotterdam, benoemd, Ook deze heeft hier slechts enkele jaren gearbeid.

De financiële toestand van de school blijft zorgelijk. Op 26 februari 1874 besluit men een collecte te houden bij alle voorstanders van het christelijk onderwijs ter plaats. De organisatie ervan wordt toevertrouwd aan P. Korevaar voor "Soetermeer" en aan de predikant der afgescheidenen Ds. C. Kuiper voor Zegwaart. Eerstgenoemde bracht f 95,85 in de schoolkas, maar van de dominé had men na enkele weken nog niets ontvangen, zodat men genoodzaakt was het "doen der rekening uit te stellen". De nood stijgt zo hoog dat Visser voorstelt er maar een kerkelijke school van te maken om op die manier de lasten over de gehele hervormde gemeente te kunnen omslaan. Dit voorstel verkrijgt echter geen meerderheid.

Op het einde van 1874 moet de secretaris mededelen dat meester Breebaart een benoeming tot Hoofd in Koog aan de Zaan heeft aanvaard en dat een tractementsverhoging van f 100,- "Zijn Edele" niet van dat besluit heeft kunnen afbrengen. In april 1875 vertrok de heer Breebaart. Zijn levensweg voerde hem later naar Middelburg, waar hij nog vele jaren het onderwijs heeft gediend. In 1911 is hij op hoge leeftijd te Breda ontslapen.

MEESTER KET, 1875-1901

Direct na de aankondiging van het vertrek van de heer Breebaart in december 1874 wordt een oproep geplaatst ter voorziening in de vacature, ditmaal in "De Standaard", sedert 1 april 1872 het dagblad van de anti-revolutionairen. Er zijn 22 sollicitanten. Sommigen krijgen de letters Fr., Eng., D. achter hun naam, hetgeen het bezit van de akten in de moderne talen zal hebben aangeduid. Een van de gegadigden is J.J. Ket uit Rotterdam. Hij kan als extra aanbeveling slechts bogen op kennis van muziek. Overigens ook heel belangrijk, want men heeft de bedoeling het Hoofd der School tevens een aanstelling te bezorgen als organist in de Nederlandse Hervormde Kerk. Op 17 februari 1875 volgt zijn benoeming. Een kwart eeuw is hij hier werkzaam geweest en in tegenstelling tot zijn voorgangers kan men van hem zeggen dat hij de school in een bepaalde richting heeft gestuwd. Mijn vader en velen van zijn tijdgenoten spraken steeds met grote achting en genegenheid over "meester Ket". Hij had een gevoelige aard en diende het christelijk onderwijs uit overtuiging. Hij was gehuwd met een zuster van de bekende zendeling L. J. van Hasselt.

Ik wil hier ook even een mededeling inlassen, die met name de jongere generatie enigszins ongeloofwaardig zal voorkomen. Meester Ket had onder zijn discipelen ook verschillende rooms-katholieke kinderen. Men moet namelijk in het oog houden dat eerst in 1890 de katholieke jongensschool geopend werd. Voordien moesten de katholieke ouders derhalve kiezen tussen de openbare en de christelijke school. Welnu, een deel van hen gaf blijkbaar aan de christelijke school de voorkeur en zo kon het gebeuren dat de roomse Frans Gouweleeuw in de bank zat naast de "afgescheiden" Pieter Jacobus van der Spek op een school, waarvan het onderwijzend personeel en vrijwel alle bestuursleden hervormd waren. Andere geloofsgenoten van Frans, waarvan mijn vader zich de namen nog wist te herinneren, waren Dorus Gareman en Piet Langelaan.

Dat de aanwezigheid der drie verschillende gezindten de meester voor bijzondere moeilijkheden plaatste, heb ik nooit vernomen. Wel vertelt zijn nog enig overgebleven

zoon, de heer J.J. Ket te Wassenaar, dat de afgescheidenen in één opzicht boven de hervormden bevoordeeld werden. De laatsten moesten namelijk èn psalmen èn gezangen leren, de eerstgenoemde categorie kreeg desgewenst dispensatie ten aanzien van de gezangen. Of de r.k. kindertjes mogelijk algehele vrijstelling erlangden, vermeldt de historie niet.

Jammer genoeg ging ook het verblijf van de heer Ket met allerlei tegenslagen gepaard, in de school, in de kring van het bestuur en niet het minst in zijn huise-lijk leven.

Over zijn installatie vermelden de notulen niets en in de tweede (tevens laatste) bestuursvergadering, welke in 1875 werd gehouden, volstond de secretaris-boekhouder met de vermelding van het tekort over 1874 ad f 237,-. Geen moedgevend begin voor de nieuwe onderwijzer. Opmerkelijk is ook dat voor het eerst niets verteld wordt over dekking van het tekort door schenking. Was de moed er bij de broeders uit? Laten we bedenken dat nog steeds alle zorgen rustten op het viermanschap Van Beek, Visser, De Kater en De Bruin.

Eerst in maart 1877 komen de interne schoolzaken weer aan de orde. Er was namelijk een brief van de schoolopziener in Zuidholland ingekomen met de mededeling dat het schoollokaal te klein was geworden voor het aantal leerlingen (inmiddels tot 160 gestegen) en dat daarin verbetering moest worden gebracht om also "eene formeele shuiting te voorkomen". Deze vergroting kwam het bestuur op een extra uitgave van f 2 273,85 te staan. Een speciale collecte bracht f 509,85 op; A. van Beek en A. Visser schoten ieder f 900,- voor, zodat uit deze verbouwing nog een batig saldo van f 36,- resulteerde (notulen van 8 mei 1878). Of een en ander boekhoudkundig juist is, laat ik gaarne aan deskundigen ter beoordeling over.

Het jaar 1878 is voor de bijzondere school in ons land heel belangrijk geweest. De in het jaar daarvóór aan het bewind gekomen liberale minister Kappeyne van de Coppello stelt een nieuwe schoolwet voor, die een belangrijke verbetering van de openbare school inhoudt, ook wat positie en salariëring der onderwijzers betreft. De gemeentebesturen die tot dusver alles alleen moesten betalen, zullen van het Rijk 30 procent subsidie krijgen. Maar voor de bijzondere school wil Kappeyne geen staatsgeld beschikbaar stellen. "Inrichtingen die bedoelen te verde- len, hetgeen de wet begeert verenigd te houden, hebben op begunstiging geen recht", heeft hij in de toelichting geschreven. Maar de voorstanders der bijzondere school zijn

ervan overtuigd niet om een gunst, maar om recht te vragen. Wordt niet mede uit hun belastingpenningen de overheidsschool onderhouden? Is het dan niet redelijk dat hun voor hun eigen scholen althans enige restitutie of subsidie verleend wordt? En gaat dit alles niet te meer klemmen nu door de nieuwe maatregelen de concurrentie voor het bijzonder onderwijs zo zeer wordt verzwaaard?

Het bovenstaande geeft de mening weer van een der bekendste voorstanders van openbaar onderwijs in ons land, Prof. Mr. P.J.Oud. 1)

Het is ons thans onbegrijpelijk - zo vervolgt Professor Oud - dat aan liberale zijde voor deze bezwaren niets, maar dan ook totaal niets gevoeld wordt. ....

Het verdere verloop is bekend. De Staten-Generaal nemen het wetsvoorstel aan en de voorstanders van bijzonder onderwijs trachten door een groots opgezette beweging de koning ervan te weerhouden zijn handtekening onder de voordracht te plaatsen. De petitionnementen worden getekend door 305 000 protestantse en 164 000 rooms-katholieke landgenoten. Wie zich volledig van de gang van zaken op de hoogte wil stellen leze het geschriftje van de heer Nieuwenhuijsen: "Het Volkspetitionnement 1878 aan ons volk verhaald".

Ook Zoetermeer heeft zijn aandeel geleverd. Een fotocopie met de namen der ondertekenaars is door het Rijksarchief ter beschikking gesteld.

De actie heeft, hoewel zij niet het beoogde resultaat boekte, tot gevolg gehad dat overal, ook in onze gemeenten, de locale comité's intact bleven dan wel dat nieuwe werden opgericht en dat hieruit de Unie "Een School met den Bijbel", is ontstaan. Hier ter plaatse kreeg het locale comité pas in 1893 zijn definitieve vorm.

In de notulen van 20 maart 1879 wordt de klacht geuit dat blijkens de resultaten van het jaarlijks examen, het onderwijs in schrijven, vaderlandse geschiedenis en aardrijkskunde te wensen overlaat en dat de hoofdonderwijzer deswegen door het bestuur zal worden onderhouden. Maar het is toch te begrijpen dat ook de allerbeste paedagoog niet in staat is aan 160 leerlingen tot ieders tevredenheid de nodige kennis bij te brengen! Zelfs al werd hij dan af en toe gesecondeerd door een hulponderwijzer. In mei 1880 ziet het bestuur zich genoodzaakt de "ondermeester" G.P.J. van Alkemade wegens bezuiniging te ontslaan.

---

1) In zijn boek: "Honderd jaren, 1840 - 1940, een eeuw van staatkundige vormgeving in Nederland" (blz.123)

Behalve de reeds genoemde Donzelman hebben vóór 1880 J. Langhout, J. Maaskant, J.J. van Noort, G. van den Briel en W. Dijkshoorn als hulp van het Hoofd gefungeerd.

In 1880 treft het bestuur een gevoelig verlies door het overlijden van "onze waardige broeder G.P. de Bruin, medeoprichter onzer school, steeds getoond hebbende een hart voor de school te hebben", aldus de notulen van 19 maart van dat jaar. In 1882 wordt de heer A. van Beek door de dood weggenomen. Sedert 1866 was hij als voorzitter opgetreden.

In de vergadering van 9 maart 1883 worden P. Korevaar en E.H. Chardon als bestuursleden geïnstalleerd. Van de heer J. Lievaart, die ook als zodanig was aangezocht, was nog geen antwoord binnengekomen. Voorts wordt een schrijven voorgelezen van P. van Beek, "die kennis geeft dat door wijlen zijnen vader den heer A. van Beek aan hem P. van Beek is vermaakt de schuldbekentenis ten laste der school, groot twee duizend vier honderd vijf en zeventig gulden, onder bepaling dat er van gezegde som geen aflossing of rente zal mogen geeischt of genoten worden, zoolang de school zal bestaan".

Ook lezen we nu voor het eerst iets over een lammerenfonds. Chardon heeft 15 "lammen gekocht en totweiden geplaatst". Het eerste jaar leveren deze viervoeters een winst op van f 94,-.

In februari 1884 wordt een advertentie geplaatst ter vervulling van de vacature voor een hulponderwijzer, wegens het vertrek van meester Van Oploo, die in 1881 naar Zegwaart was gekomen. Slechts één sollicitant meldt zich aan, t.w. P. van Esveldt. Deze wordt benoemd eerst als "beproeving" tot 1 mei en daarna vast op een salaris van f 500,-. In datzelfde jaar wordt goedgunstig beschikt op een verzoek van enige jongelieden die eenmaal per week het schoollokaal willen huren "bij aldien ze slagen mochten in het oprichten eener Jongelingsvereniging. De huurprijs bedraagt f 10,- per jaar, onder beding dat geen schade aan het ameublement wordt veroorzaakt.

De financiële toestand schijnt inmiddels iets te zijn verbeterd, want men besluit tot aanschaffing van een regenton, een nieuwe schoorsteen en tot verbetering van de privaten. Ook zijn blijkbaar de vroegere verzekeringsbezwaren vervallen, want school en huis worden in 1884 voor f 12 000,- tegen brandschade geassureerd.

Het zilveren jubileum werd in 1886 opgewekt gevierd. De predikanten Gerth van Wijk en Verhoeff spraken een feestrede uit, terwijl ook de vroegere hoofdonderwijzers Stroes en Breebaart het woord voerden. Er waren 95 kinderen aanwezig die een speciaal voor deze gelegenheid gecomponeerd lied zongen.

In december 1887 overleed broeder C. de Kater "welke van af de oprichting der school met woord en daden getoond heeft een voorstander te zijn van christelijk onderwijs". In zijn plaats werd de heer A. van Reeuwijk aangezocht als bestuurslid zitting te nemen.

Het jaar 1887 was ook belangrijk voor wat betreft de samenwerking tussen hervormden en gereformeerden. Men besloot namelijk op het Kerstfeest de nieuwe hervormde predikant Ds. I.J. Bootsma en de voorganger van de christelijke gereformeerde gemeente als gasten uit te nodigen. Dit is het begin van de jarenlange arbeid van Ds. Bootsma voor de school, alsmede van de "officiële samenwerking" van beide kerkgenootschappen. De activiteit van Ds. Bootsma blijkt reeds in mei 1888, wanneer van de zijde van de hervormde kerkeraad het verzoek wordt gedaan een christelijke bewaarschool op te richten. Men besluit zijn medewerking te verlenen. De bezwaren van financiële en organisatorische aard blijken echter zo groot te zijn, dat het plan geen doorgang kan vinden. Wel is later een zelfstandige "Christelijke Bewaar-, Naai- en Breischool" gesticht.

In het voorjaar van 1889 vertrekt de hulponderwijzer Van Esveldt naar elders. Hij wordt vervangen door de heer G.J. Kappers uit Winterswijk. Bij de vacature kwam de vraag ter sprake of men zich alleen "tot het Nederduits Kerkgenootschap zou bepalen of dat er zullen worden toegelaten welken Doleerend of gescheiden zijn" (notulen van 29 december 1888). Met meerderheid van stemmen wordt besloten daarover geen bepaling te maken.

Inmiddels is in 1888 het eerste christelijke kabinet gevormd onder Mackay. Dit is een gevolg van een door katholieken en anti-revolutionairen aangegane coalitie. De schoolkwestie wordt bovenaan op het regeringsprogramma geplaatst. Echter is de financiële hulp, die Mackay's wet aan de bijzondere school zal brengen, nog van bescheiden omvang. De vergoeding vertegenwoordigt nog niet een derde gedeelte der kosten. Het meerdere, dat voor de openbare school uit de gemeentekas wordt voldaan, moet de bijzondere school zelf betalen. 1)

1) Mr. P.J. Oud "Honderd jaren", blz. 159

De geruchten omtrent een subsidie-wetsontwerp zijn ook tot Zoetermeer-Zegwaart doorgedrongen en het bestuur der school trekt hieruit onmiddellijk de consequentie dat nu een tweede "ondermeester" kan worden aangesteld. Zo wordt ook meester A.W. Verveen van 's Gravenzande benoemd. Het Hoofd der school had aanvankelijk nogal enige bezwaren tegen hem, omdat hij "wel goed was voor een klas van 40 kinderen maar niet van 80". De heer Ket kreeg echter niet de gelegenheid 's mans bekwaamheden in de praktijk te toetsen, want de onderwijzer Verveen stuurt bericht dat hij aan 's Gravenhage de voorkeur geeft boven Zegwaart. Men besluit dan met een nieuwe oproep voor een tweede hulponderwijzer nog even te wachten. Dat "even" duurde dit keer niet lang. In de vergadering van 15 juni 1889 wordt W.F. ten Kate uit IJlst als "2e onderwijzer" benoemd op een jaarwedde van vierhonderd gulden.

In deze tijd worden de geldmiddelen "gesaneerd". De heer Visser neemt alle schuldbekentenissen - ten bedrage van f 1 600,- - over en laat die op zijn naam zetten. Ook de organisatie wordt verbeterd. Vermoedelijk op advies van Ds. Bootsma zullen er weer ledenvergaderingen worden gehouden. Tot lid van de schoolvereniging kunnen toetreden zij die daartoe worden uitgenodigd en vijf gulden per jaar willen contribuieren. Op 15 juli 1889 heeft de eerste ledenvergadering in haar nieuwe formatie plaats. Het bestuur, bestaande uit de heren A. Visser, P. Korevaar, P. van Beek, E.H. Chardon en A.J. van Reeuwijk, is in zijn geheel present. Van de leden zijn aanwezig: Ds. Bootsma, I. Bos Gzn., C. van Beek, J. Scheer, H.H. Steenwijk, J. Boerop, J. Kalisvaart en I. Heemskerk. Enige tijd later treden toe: Jb. van Dorp, J. van Straaten en C. Veldhuizen. In de vergadering van 23 december verlaat A. Visser het bestuur wegens periodieke aftreding. Ds. Bootsma neemt zijn plaats als voorzitter in.

Blijkbaar hebben de hulponderwijzers het zeventig jaar geleden niet al te breed, want op hun herhaald verzoek wordt in de vergadering van 30 april 1890 besloten het tractement tot f 450,- te verhogen. Een jaar later volgt zelfs een aanstelling op f 525,-.

De onderwijzers komen en gaan. Gelukkig heeft een der zonen Ket's ook het schoolmeestersambt lief gekregen. In voorkomende gevallen doet hij dienst als kwekeling tegen een salaris, dat op f 160,- 's jaars is vastgesteld. Einde 1890 wordt het gewichtige besluit genomen Rijkssubsidie aan te vragen. (De heren Chardon en Kalisvaart stemmen tegen). Men ontvangt over het jaar 1890 een bedrag

van f 600,-, waardoor het salaris van de hoofdonderwijzer tot f 800,- kan worden verhoogd.

Het is te begrijpen dat, nu er als regel drie leerkrachten in de school werkzaam zijn, er ook 3 aparte lokalen moeten komen. In het begin van 1892 worden de tussenschotten aangebracht.

Op 7 maart van dat jaar bedankt de heer Korevaar als bestuurslid. Hij wordt als secretaris opgevolgd door de heer J. Scheer, terwijl ook H. van Alphen het bestuur komt versterken. Er is dan een "vijfmanschap", t.w. Ds. Bootsma, J. Scheer, P. van Beek, H. van Alphen en E.H. Chardon, dat jarenlang in grote eensgezindheid de belangen der school heeft behartigd.

Een poging de school 's zaterdags te sluiten wegens slecht bezoek wordt niet verwezenlijkt. Wel mag het Hoofd der school voortaan op de jaarvergadering komen om verslag uit te brengen. "Wonderlijke toestanden", zo luidt het commentaar van de heer Nieuwenhuijsen, niet geheel ten onrechte.

Het jaar 1892 vertoont het gebruikelijke tekort, ditmaal groot f 278,-. De penningmeester vraagt of het in het belang der zaak zal zijn, zo het bestuur persoonlijk de gemeente rond gaat om te trachten het tekort te dekken. De heer Ket stelt zich echter beschikbaar, hetgeen de andere heren zeer op prijs stellen, hem "een goed succes toewenshende".

Op voorstel van Ds. Bootsma wordt er ook weer onderwijs gegeven in het handwerken "aan de school zelve". Men vindt "Jufvrouw" Nales bereid tegen een salaris van f 40,- 's jaars des zaterdags van 9 tot 12 uur het desbetreffende onderricht te verschaffen. Jammer genoeg wordt enkele maanden later door "oefenaar" Koster de klacht geuit dat zijn vrouw na afloop der handwerkles door de school gaande, een onderhoud heeft gehad met mejuffrouw Nales, waarbij laatstgenoemde beledigende uitdrukkingen zou hebben gebruikt. Het bestuur slaagt erin de zaak in der minne te schikken en met "den mantel der liefde te bedekken". Ook de bovenmeester en de beide ondermeesters zitten niet steeds op één stoel. Bij een tuchtgeval stelt het bestuur meester Ket in het ongelijk.

De financiële welstand van het onderwijzend personeel wisselt op het eind van de vorige eeuw naar gelang van vraag en aanbod. Advertenties met aanbiedingen ad f 575,- leveren geen sollicitanten meer op; men maakt er dus f 600,- van. Enige tijd later echter is het aantal gegadigden weer zodanig toegenomen dat in de "Christelijke

School" en in "De Standaard" onderwijzend personeel wordt gevraagd voor f 500,- of f 550,- "naar bekwaamheid".

In de bestuursvergadering van 18 december 1895 vraagt de heer Ket mede uit naam van de onderwijzers, ingeval van sterk ijs de schooltijd des namiddags vast te stellen op 1 tot 3 uur, teneinde de kinderen van het oud-Hollandse ijsvermaak te laten profiteren. Na enige bespreking komt het bestuur tot de conclusie dat vooral op een christelijke school om "zoodanige redenen de schooltijden niet mogen noch kunnen worden gewijzigd".

Dat het streven naar een vijfdaagse werkweek beslist niet de sympathie van onze vaders gehad zou hebben, meen ik te mogen afleiden uit de wijze waarop het schoolbestuur reageerde op een verzoek van het onderwijzend personeel de zomervakantie met één week te verlengen en alzo op twee weken te brengen. Men besloot dit verzoek tot een volgende vergadering aan te houden en eerst eens af te wachten wat het gemeentebestuur ten aanzien van de openbare school zou beslissen. De openbare onderwijzers hadden namelijk een gelijkkluidend voorstel ingediend. Op de volgende bijeenkomst deelde de voorzitter mede dat het gemeentebestuur op het verzoek goedgunstig had beschikt. Maar na ampele overweging besloot het bestuur van onze school de gemeente niet te volgen, doch inplaats van een week een dag extra toe te staan. Zo kon het onderwijzend personeel in plaats van 's maandags in den vervolge op dinsdag het werk hervatten. Maar een jaar later worden de twee weken wel toegestaan, echter alléén "voor dit jaar".

In april 1900 zou de heer Ket vijf en twintig jaar als Hoofd aan de school verbonden zijn. Ds. Bootsma stelt in verband met dit jubileum op 12 maart voor het Locaal Comité op te roepen en gezamenlijk middelen te beramen "op hoedanige wijze aan dat plan op een waardige wijze uitvoering is te geven". We lezen er echter niets meer over. Hieraan zal het overlijden van Mevrouw Ket in de voorafgaande maand niet vreemd zijn geweest. Ook door andere oorzaken waren de laatste levensjaren van het Hoofd der school niet de aangenaamste. De moeilijkheden op school waren vele en velerlei; een steeds toenemend aantal leerlingen, matige huisvesting en telkens verwisseling van personeel. Ook huiselijke zorgen bleven hem niet bespaard. Zijn eerste echtgenote, de reeds genoemde zuster van zending Van Hasselt was hem door de dood ontvallen, nu moest hij ook zijn tweede vrouw verliezen. Zijn eigen gezondheidstoestand liet hoe langer hoe meer te wensen

over. Een ongeneeslijke keelziekte maakte hem het spreken langzamerhand onmogelijk. Toen op 23 augustus 1901 de nieuwe school geopend werd - waarover straks meer - heeft hij met veel moeite nog het woord gevoerd, maar enkele maanden later, op 17 november 1901 kwam voor deze hoofdonderwijzer het einde.

Wat heel wonderlijk is ..... in de notulen wordt aan het heengaan van meester Ket zo goed als geen aandacht geschonken. Alleen wordt aan de kinderen tot 1 januari 1902 het salaris doorbetaald en houden zij recht op het schoolhuis .....

De "Delvenaar" van 23 november 1901 bevatte een verslag van de begrafenis. "Achter de lijkbaar volgde een lange stoet van familieleden, het schoolbestuur, het Locaal Comité der Unie, waarvan de overledene voorzitter was, benevens de hoofden en het personeel der openbare en rooms-katholieke scholen in deze gemeente, vele vrienden en belangstellenden en eindelijk de kinderen der hoogste klasse ..... Bij de geopende groeve werd het eerst het woord gevoerd door Ds. Bootsma, die den overledene schetste als onderwijzer en als christen en die, evenals de tweede spreker, Ds. van Loon, het vertrouwen uitsprak dat dit sterven een overgang was tot die ruste die is weggelegd voor allen die in waarheid God hebben lief gehad".

Hoofdstuk VI

TIEN JAREN, 1901-1911

Wij hebben reeds kunnen constateren dat rondom de eeuwwisseling voor de christelijke school van Zoetermeer een nieuwe periode aanbreekt. Behalve het optreden van het reeds genoemde "vijfmanschap", hebben de volgende belangrijke gebeurtenissen plaats.

1. De viering van het veertig-jarig bestaan der school.
2. Het in gebruik nemen van het nieuwe schoolgebouw.
3. De komst van het nieuwe Hoofd, de heer D. Riezebos.

Reeds jaren lang vormde de bouw van een nieuwe school een onderwerp van gesprek op de vergaderingen van bestuur en vereniging. De eisen welke men langzamerhandging stellen aan goede lokalen en het steeds uitbreidende aantal kinderen noopten ertoe. Op 11 februari 1901 valt de beslissing. De bestaande school en het schoolhuis worden afgebroken, een geheel nieuwe school met onderwijzerswoning komen er voor in de plaats. Tijdens de afbraak van de oude en de bouw van de nieuwe school zal onderwijsworden gegeven "in een gedeelte van de woning van Noordam aan de Molenweg". 1) Als aannemers kiest men W. van Os 2) voor het schoolgebouw (begroting f 6 080,-) en J. Bouman voor de woning (begroting f 3 600,-). "Hun wordt tevens ernstig voorgehouden om al het mogelijke te doen om te behouden eene goede harmonie" (notulen van 18 maart).

Op 23 augustus 1901 wordt de nieuwe school geopend. Tegelijk met de plechtige in gebruikneming viert men het 40-jarig jubileum. De hervormde en de gereformeerde predikant spreken een feestrede uit, terwijl ook de hoofdonderwijzer alsmede zijn beide voorgangers Stroes en Breebaart het woord voeren. De kinderen zingen en "worden onthaald op limonade en taartjes".

Ter voorziening in de vacature, ontstaan door het overlijden van de heer Ket wordt een oproep geplaatst in "De Standaard" en in "De Christelijke School". Niet minder

- 1) De "tas" achter "Nabij", in eigendom van de familie Visser en in latere jaren bewoond door de heer R. Visser.
- 2) De bouw werd uitgevoerd door zijn zoon Jan, die op 1 augustus 1877 werd geboren en derhalve toentertijd 23 jaar was.

dan 52 sollicitanten melden zich aan. Hieruit wordt eerst een zevental geformeerd, waarvan er drie worden uitgenodigd proefles te komen geven. Voorts wordt onder leiding van de heren Post en Visser Smit aan enkele gegadigden gevraagd een opstel te maken over "De betekenis van het bijbels onderwijs op de Christelijke school". Bij al deze activiteiten is o.m. betrokken de heer D. Riezebos uit Kampen. De voorzitter en de secretaris gaan deze sollicitant in zijn woonplaats bezoeken om hem ook daar aan het werk te zien en keren met goede informaties terug. Hij wordt met algemene stemmen benoemd en wordt hiervan "per draad" in kennis gesteld. De keuze was niet eenvoudig geweest, omdat ook andere aspirant-hoofden aan de gestelde eisen voldeden. Twee factoren gaven de doorslag. De heer Riezebos kon reeds op 1 februari 1902 in dienst treden en ook was hij bereid als organist in de Ned. Hervormde Kerk dienst te doen.

In Kampen had hij gewerkt onder leiding van de heer De Waal, die als een der bekwaamste hoofdonderwijzers in ons land te boek stond. Zijn eerste jaren als onderwijzer waren niet gemakkelijk. De klassen waren groot en vaak moest er nog worden gecombineerd bovendien. Hij was echter een "geboren onderwijzer", in dien zin dat het ordeprobleem - het grote struikelblok voor duizenden van zijn collega's - voor hem niet bestond. Als hij de klas binnenkwam werd het rustig en bleef het rustig. Overigens een geheel andere persoonlijkheid dan zijn voorganger. Meer vrolijk en optimistisch, maar met een ernstige ondertoon. De "bovenmeester" werd een ware vraagbaak in de dorpsgemeenschap. Hij gaf dan ook adviezen - ook wel eens ongevraagd - op alle mogelijke gebieden. Als er af en toe een buitenlandse brief te vertalen viel, richtte men zijn schreden naar het meestershuis. In deze jaren steeg het ambt van hoofdonderwijzer onmiskenbaar in aanzien. Mevrouw Riezebos kon het zich permitteren een hoed met een "voile" te dragen, welk aanhangsel door de spraakmakende gemeente als "vâletje" werd aangeduid. De voile nu was het kenmerk van de eegaas der notabelen.

Soms was de meester er met z'n adviezen vierkant naast. Toen mijn vader met hem het te kiezen beroep van ondergetekende besprak, waren ze het er over eens dat "er wel een goeie schoolmeester in die jongen zou steken omdat ie zo goed leren kon". Alsof studieaanleg ook maar iets te maken heeft met de geschiktheid voor het meest verantwoordelijke beroep dat een mens in dit ondermaanse kan uitoefenen. Hij had met hetzelfde recht kunnen beweren: Z'n kleine tenen zijn goed gevormd en daarom wordt-ie een prima advocaat .....

D. RIEZEBOS, HOOFD DER SCHOOL, 1902 - 1932

H. NIEUWENHUIJSEN, HOOFD DER SCHOOL, 1933 - 1942

JUBILEUM 1911. OPNAME OP DE SPEELPLAATS VAN DE OUDE CHRISTELIJKE SCHOOL.

Staande van links naar rechts: L.Hogeweg, mej. J.Bijlsma, A.Brauckman, mej. E.A.W. Geurst, H.Nieuwenhuijsen, A.G.Scheer, A.Heemskerk, mej. C.Bos Cdr., mej. A.Bos Jac. dr., mej. D.Bos G. dr., mej. N.C.H. van der Wolk.
Zittend van links naar rechts: D.Riezebos, E.H.Chardon, J.Scheer, Ds.IJ.J.Bootsma, P.van Beek, mej. E.Visser, mej. C.H.van Beek.

Uit dit ene voorbeeld kan reeds blijken dat Dirk Riezebos' psychologische kijk op de kinderen nogal eens wat te wensen overliet. Hij beschouwde ze veelszins als "volwassenen in zakformaat", een fout die talrijke opvoeders met hem gemeen hadden en hebben. Als de kinderen een "som" niet begrepen, moesten ze eerst precies uitleggen, waar de moeilijkheid school. Maar aangezien de logische rede-nertrant nog geen gemeen goed was van Zegwaart's jeugd in de eerste decennien dezer eeuw, gingen we meestal weer onverrichterzake naar onze plaats terug .....

Het aantal leerlingen was inmiddels de 200 gepasseerd, hetgeen tengevolge had dat een vijfde lokaal kon worden ingericht. Op 1 januari 1903 doet de eerste onderwijzeres haar intrede, mejuffrouw L.C. van den Bergh uit Vlaardingen. De noodzaak van goed handwerkonderwijs is bij deze benoeming een der voornaamste overwegingen.

Tegelijkertijd wordt voor het eerst een lid der Gereformeerde Kerken benoemd. Het is de heer G. de Boer, bezitter van de hoofdakte en derhalve "eerste onderwijzer".

Op 1 juli 1904 komt de heer H. Nieuwenhuijsen uit Kootwijkerbroek het onderwijzerscorps versterken. Deze zal gedurende 39 jaren zijn beste krachten aan de school geven, eerst 29 jaar als onderwijzer, sedert 1 maart 1933 tot aan de komst van de heer Jongebreur als Hoofd.

Met hem doet een markante figuur zijn intrede in de Zoetermeerse samenleving. Een man die ook buiten de enge kring van de plaatselijke school een brede activiteit ontplooidde en die onmiskienbaar over redenaarstalent beschikte. Jarenlang diende hij de Gereformeerde Kerk als ouderling, was hij voorzitter van de anti-revolutionaire kiesvereniging, redacteur van een streekblad voor Midden-Zuidholland en hoofdbestuurslid van "De Grote". Voorts behoorde hij tot de oprichters van het Historisch Genootschap "Oud-Soetermeer".

Ik gebruikte zoëven het woord "markant", dat volgens de woordenboeken o.a. "in het oog lopend" betekent. Dit mag hier echter niet letterlijk worden opgevat. De nieuwe meester was klein van gestalte. Zelf kon hij daar goedmoedig de spot mee drijven. Toen hij eens voor de jongelingsvereniging een inleiding hield over: De kleinsten der aarde (ontleend aan Spreuken 30 : 24) informeerde hij: "Jullie denken toch niet dat ik daar mezelf mee bedoel?" Ook van anderen kon hij een grap over zijn geringe postuur best verdragen. Bij gelegenheid van zijn benoeming tot Hoofd - waarover later meer - ging een deputatie uit het bestuur met hem mee naar Mr. Hangelbroek om dezen

het heug'lijk nieuws te vertellen. De heer Hangelbroek, secretaris van "De Schoolraad", die zich ook voor onze school zeer verdienstelijk heeft gemaakt, introduceerde de heren als volgt:

De vorsten van elk huisgezin
Zij trekken aan: hier Benjamin
Schoon klein, hij mocht regeren

Zijn levendige fantasie toverde ons een ongeken- de wereld voor ogen. Als kinderen wist je dan vaak scherts en werkelijkheid niet meer te onderscheiden. En als hij ons dan terugvoerde naar zijn Amsterdamse tijd en omstandig schilderde hoe hij als knaap, gewapend met een enorme paraplu, bij hevige storm over de gracht was gewaaid, leefde iedereen intens met deze dramatische gebeurtenis mee en slaakte een zucht van verlichting als de meester, zich uit alle macht aan de reddende paraplu vastklampend, weer behouden voet aan wal zette.

Een van de eerste punten die de heer Riezebos na zijn komst in Zoetermeer ter sprake bracht, was de onbevredigende wijze waarop de salarissen werden vastgesteld. Bij de benoeming gaven "vraag en aanbod" de doorslag en na de benoeming werd vaak een extra bedrag toegekend in de vorm van een gratificatie, waarbij een zekere willekeur niet uitgesloten moest worden geacht. Nu wordt de volgende regeling van kracht.

1. Het salaris van het Hoofd der school ad f 800,- wordt om de twee jaar met f 25,- verhoogd, tot een maximum van f 900,-.
2. Het aanvangssalaris van een onderwijzer bedraagt f500,- Ook hem worden 4 periodieke verhogingen van f 25,- toegekend.
3. Onderwijzers met hoofdakte beginnen met f 600,-. Het maximum is f 700,-, voor gehuwden die tevens de 28-jarige leeftijd hebben bereikt f 725,-.

Deze regeling bleef van kracht tot 1 januari 1906. Onder het ministerie Kuyper (1901 - 1905) is namelijk een wijziging der lager-onderwijswet tot stand gekomen. De onderwijzers van de bijzondere scholen worden evenals hun openbare collega's in de rijkspensioenregeling opgenomen en de subsidies worden belangrijk verhoogd. Wel blijft de openbare school ten opzichte van de gemeentekassen boven de bijzondere bevoorrecht. ("Honderd jaren", blz.206).

Een tweede verbetering is de vaststelling van een leerplan. "Het ontworpen leerplan, door den Heer Riezebos in elkaar gezet, wordt door hem voorgelezen, waarna hetzelfde in alle bijzonderheden wordt nagegaan en overwogen of

het kan voldoen aan alle eischen welke dienaangaande door de nieuwe gewijzigde wet op het lager onderwijs worden gesteld. Na langdurige beschouwing en bespreking wordt hetzelfde vastgesteld en geschikt geacht om aan de bevoegde autoriteiten te worden verzonden" (notulen 18 december 1905).

Op 9 juni 1908 kwam de heer A. Brauckman als onderwijzer naar Zoetermeer. Hij was geen metoor als zovelen van zijn collega's. Tot 1 april 1920 was hij hier werkzaam. Evenals de heer Nieuwenhuijsen had hij veel belangstelling voor de historie van onze gemeente.

In deze jaren is ook strijd gevoerd over de door de plaatselijke Oranjevereniging georganiseerde kinderfeesten. Voorheen, toen het gewone uit kinderspelen bestaande programma was afgewerkt, had de christelijke school haar medewerking verleend, maar in 1905 waren er zonder kennisgeving aan het bestuur nieuwigheden ingevoerd, bestaande in het vertonen van een poppekast en het laten optreden van een goochelaar. Hierdoor was naar de mening van de meerderheid der schoolvereniging het christelijk karakter van de feestviering in het gedrang gekomen. Men besloot dan ook het jaar daarop het oranjefeest in eigen kring te vieren. Het bedrag ad f 80,- dat hiermee gemoeid was, werd binnen enkele dagen door vrijwillige giften bijeengebracht. In 1907 echter besloot de Oranjevereniging het feest in zijn oude vorm te herstellen. De meerderheid was nu van mening dat "om het nationaliteitsgevoel bij de kinderen op te wekken (men) hen weer(moest) laten deelnemen aan de feestelijke viering van de geboortedag van onze Geliefde Koningin".

In december 1911 wordt een gasverlichting in de school aangebracht, maar voor de vervanging van de "lange banken" ontbreken vooralsnog de geldmiddelen.

Zo zijn we het tijdstip van het "gouden feest" (augustus 1911) reeds gepasseerd. Over de voorbereiding en de uitvoering van deze feestelijke gebeurtenis zwijgen de notulen in alle talen. Alleen weten we uit het verslag van 26 oktober van dat jaar dat het "50-jarig bestaan der school op waardige wijze is herdacht".

Ook heb ik uit het archief nog een blaadje met liederen kunnen opdiepen, welke zijn gezongen op de "Oud-leerlingen samenkomst bij het 50-jarig bestaan der Chr.School te Zegwaard, 27 Sept. 1911".

Een der liederen, waarvan de stijl ons nu wat erg verheven voorkomt, maar dat toch blijkt geeft van enthousiasme, luidde als volgt:

's Is feest, 't is feest in Zegwaart
Klept vreugdeklokken luid!
Rol voort uw klankengolven
Van Noorderstrand tot Zuid!
Doet galmen vreugdepsalmen,
Den Hoogen God ten prijs,
Wiens rijke zegen dauwde
Op 't Christelijk onderwijs.

Hoofdstuk VII

VAN HET GOUDEN FEEST TOT DE OPENING DER NIEUWE SCHOOL, 1911-1931

Deze periode wordt o.m. gekenmerkt door de extra zorgen welke het uitbreken van de eerste wereldoorlog in 1914 ook voor de school met zich medebracht. Onderwijzer Hogeweg wordt in verband met de mobilisatie opgeroepen en moet worden vervangen. Langdurige ziektegevallen van de heren Nieuwenhuijsen en Brauckman komen de moeilijkheden nog vergroten. Verder komt er geleidelijk een einde aan het bestuur door het "vijfmanschap". In 1913 ontstaat de eerste bres. De heer Van Alphen is aan de beurt van aftreden, wordt herkozen, maar bedankt. Hij wordt vervangen door de heer L. Karens. Tenslotte worden de statuten in 1920 op bepaalde punten herzien.

In juni 1915 vertrekt Mejuffrouw Geurst wegens huwelijk. Mejuffrouw Pols komt in haar plaats en blijft op haar post tot 1924. Als schrijver dezes erin is geslaagd deze herinneringen in leesbaar Nederlands weer te geven, dan heeft hij dat mede aan laatstgenoemde onderwijzeres te danken. Van haar ontving hij zijn eerste schrijfonderricht.

In 1920 komt de schoolwet van minister De Visser tot stand. Zij moet het onderwijs op hoger peil brengen. De klassen worden verkleind, een zevende leerjaar wordt ingevoerd en de onderwijzersopleiding zal worden verbeterd. Dit alles op de voet van financiële gelijkstelling tussen openbare en bijzondere school. De inmiddels verhoogde salarissen komen voor rekening van het Rijk, de kosten van schoolgebouwen en leermiddelen voor rekening der gemeenten.

In de notulen van onze schoolvereniging wordt ook melding gemaakt van de "wet Dr. de Visser". Het bestuur moet er opnieuw een geldlening door aangaan. Men leent een bedrag van drie duizend gulden tegen "4½ procent per honderd".

De in 1921 aan de Molenweg gehouden landbouwtentoonstelling, die veel belangstelling trok en die onze generatie zich nog goed herinnert, had ook de aandacht van het schoolbestuur. Aan de hoogste klassen werd een extra dag vakantie gegeven om "met de onderwijzers als ge-

leiders de kinderen te laten zien, wat naar de overtuiging van het bestuur voor de kinderen aangenaam en nuttig kan zijn".

Het zestigjarig bestaan der school in augustus van datzelfde jaar ging evenmin onopgemerkt voorbij. Er werd een commissie benoemd om op eenvoudige doch waardige wijze deze gedenkdag te vieren. Zij bestond uit de heren Riezebos, C.H. de Kater, A. Kardol, G.P. Roos en A. van der Spek. Die viering kon niet meer in augustus plaats vinden, want eerst in december 1921 werden de plannen bekend. Men stelde voor:

1. de heer J. van der Spek, hoofd ener christelijke kweek-school te Utrecht, en oud-leerling der school, uit te nodigen een causerie te komen houden.
  2. de voorzitter te vragen een woord te spreken uit zijn ervaringen, opgedaan gedurende zijn veeljarige arbeid als praeses der school (notulen 9 december 1921).
- Of deze plannen verwezenlijkt zijn kan niet meer worden nagegaan, de notulen zwijgen erover. Wel wordt het totale bedrag van de kosten genoemd: f 133,51.

Wat betreft de herziening der statuten en het huis-houdelijk reglement kan het volgende worden gememoreerd. De termijn van koninklijke goedkeuring van de statuten van een vereniging is in den regel 29 jaar en 11 maanden. De wet bepaalt namelijk dat een vereniging om als rechtspersoon te kunnen optreden door de Kroon moet zijn erkend, indien zij voor minder dan dertig jaren is aangegaan en anders door de wet. Aangezien de wettelijke goedkeuring met een veel omslachtiger procedure gepaard gaat, kiest men die bij Koninklijk Besluit. Men kan dus bij verlenging van de duur der vereniging binnen 30 jaar gewoonlijk een wijziging van de statuten en het huis-houdelijk reglement verwachten. Ook onze Zoetermeerse schoolvereniging stelde in 1890 en in 1920 een aantal wijzigingen aan de orde. Eén der wijzigingen in 1920 betrof de contributie. Tot dusver was de jaarlijkse bijdrage op vijf gulden vastgesteld. Het ligt voor de hand dat voor een aantal ouders van schoolgaande kinderen dit bedrag te hoog was. De minimum bijdrage kwam nu op 50 cent. Met een statutenwijziging behoeft natuurlijk niet te worden gewacht tot bovengenoemde termijn verstreken is. Zo is er in de jaren twintig langdurig beraadslaagd over de in artikel 3 geformuleerde grondslag der vereniging. Deze luidde als volgt:

Haar grondslag is het Woord Gods. Zij erkent den Bijbel als door den Heiligen Geest ingegeven, onfeilbaar en van Goddelijk gezag en dus ook als historisch betrouwbaar.

In 1930 werd aan deze zin toegevoegd "opgevat overeenkomstig de Drie Formulieren van Eenigheid".

In de ledenvergadering van 16 december 1921 wordt de heer P. Baxmeier tot bestuurslid gekozen. Na in 1926 als tweede voorzitter te zijn opgetreden, volgt hij Ds. Bootsma in 1927 op. Deze had op 8 december 1926 wegens langdurige ziekte als lid van het bestuur bedankt. De heer Baxmeier stelde toen voor hem tot Ere-voorzitter der vereniging te benoemen, "opdat de naam van Z. Eerwaarde aan de school moge verbonden blijven, uit dank voor de 40-jarige dienst". Het jaar daarop is Ds. Bootsma overleden. De heer J.M. Boon, die sedert 1921 het secretariaat waarnam, ende nieuwe voorzitter worden aangewezen om aan de weduwe en de kinderen de deelneming van het bestuur te betuigen.

In maart 1928 komt de bouw van een nieuwe school ter sprake. Een commissie, bestaande uit de heren Chardon, Scheer, Baxmeier en Riezebos, zal de zaak in studie nemen en met uitgebreide voorstellen op de eerstvolgende vergadering komen. Begin 1930 komen verschillende ontwerpen ter tafel. Men voelt het meest voor het zogenaamde plan II: "Bouwen aan de Dorpsstraat, naast Mevrouw van Beek". Dan worden ook de totale kosten geraamd: aankoop van terrein f 27 000,-. school f 60 000,-, totaal f 87 000,-. Op 27 januari valt de beslissing ten gunste van het bovengenoemde project. De architect Jan Dekker wordt met de uitvoering belast. Op 25 november 1930 legt Chardon de eerste steen en ruim negen maanden later - op 2 september 1931 - vindt onder grote belangstelling de opening van het moderne schoolgebouw plaats.

DE LAATSTE DERTIG JAREN, 1931-1961

Op 14 januari 1932 werd in de bestuursvergadering medegedeeld dat de gemeente Zegwaart de kosten der nieuwe school vergoed had. In totaal werd een bedrag van f 89 949,35 ontvangen.

In de loop van dat jaar openbaarden zich de eerste symptomen van de minder goede gezondheidstoestand van de heer Riezebos, welke tot zijn vervroegde pensionering hebben geleid. Dit was dubbel jammer aangezien hij in mei 1932 zijn veertigjarig onderwijzersjubileum hoopte te vieren. Eerst krijgt hij op advies van de behandelende geneesheren zes maanden ziekteverlof, maar ook deze periode van rust geeft hem geen herstel en reeds op 13 juli ligt een brief op de bestuurstafel, waarin hij wegens invaliditeit eervol ontslag vraagt als Hoofd der School per 1 december en tevens toestemming verzoekt de gemeente tegen 1 september te verlaten. Besloten wordt beide verzoeken in te willigen. Een en ander heeft toch niet belet dat zijn veertigjarige dienst als onderwijzman - zij het op sobere wijze - is herdacht. Namens de vereniging wordt een cadeau aangeboden. "De heren Boon en Van der Spek zullen na overleg met de eega van de jubilaris voor aankoop zorgdragen", aldus het verslag. Op 7 december wordt een afscheidsavond belegd door bestuur en oud-leerlingen. Hiermee kwam dan het einde van een dertigjarige onderwijzersloopbaan in onze gemeente. Hoe ook het oordeel van de oud-leerlingen mag luiden, één ding zullen allen toestemmen: Meester Riezebos was een prima onderwijzer.

Als zijn opvolger kwam uiteraard het waarnemend Hoofd, de heer Nieuwenhuijsen, het meest in aanmerking. Deze had op dat tijdstip reeds 28 jaar de school gediend en tot tweemaal toe op uitdrukkelijk verzoek van het bestuur een betrekking als hoofdonderwijzer in een andere gemeente niet aanvaard. Toch zijn de meningen over hem verdeeld en wel voornamelijk vanwege zijn lidmaatschap der Gereformeerde Kerken. Een deel van het bestuur acht het voor de goede verhoudingen wenselijk dat de leiding der school in hervormde handen blijft. Op 15 februari valt de beslissing. Met vier stemmen vóór en drie tegen wordt Hendrik Nieuwenhuijsen op 56-jarige leeftijd Hoofd